

R. M. DU GARD
A THIBAUT CSALÁD

Roger Martin du Gard

A Thibault család

Fordította: Benedek Marcell

I. kötet

Aranytoll kötetek
Szeged, 2010

A Thibault család-ot Pierre Margaritis testvéri emlékezetére ajánlom, akinek halála – egy katonai kórházban 1918. október 30-án – megsemmisítette a gyötrődő, tiszta szívében érlelődő nagyszerű művet.

R. M. G.

A SZÜRKE FÜZET

1) Thibault és Antoine keresik Jacques-ot – Binot abbé elbeszélése

A rue de Vaugirard sarkán, amikor már az intézet mellett jártak, Thibault, aki útközben egy szót sem szólt a fiához, hirtelen megállt:

– Hát ez, hát ez már több a soknál, Antoine!

A fiatalember nem válaszolt.

Az intézet zárva volt. Vasárnap volt, és este kilenc óra felé járt az idő. A kapus kissé kinyitotta a rácsos ablakot.

– Tudja, hol van az öcsém? – kiáltott oda Antoine. A kapus tágra meresztette szemét.

Thibault toppantott a lábával.

– Keresse meg Binot abbét.

A kapus bevezette a két férfit a társalgóba, vékony gyertyaszálat vett elő a zsebéből, s meggyújtotta a csillárt.

Néhány perc telt el. Thibault kifulladásra roskadt egy székre; foga közt újra azt mormogta:

– Hát tudod, ez már sok, ez már sok!

– Bocsánat – mondta a nesztelenül belépő Binot abbé. Kis teremű ember volt, s ki kellett húznia magát, hogy Antoine vállára tehesse a kezét. – Adjon isten, kis doktor! Hát mi baj van?

– Hol van az öcsém?

– Jacques?

– Egész nap nem jött haza! – kiáltott fel Thibault, aki közben felállt.

– De hát hova ment? – kérdezte az abbé, de nem mutatott túlságos meglepetést.

– Ördögbe is, itt maradt, bezárták!

Az abbé öve alá csúsztatta mindkét kezét.

– Jacques-ot ma nem zárták be.

– Micsoda?

– Jacques ma meg sem jelent az iskolában.

Kezdett cifrább lenni a dolog. Antoine le nem vette szemét a papról. Thibault megrázta a vállát, s az abbé felé fordult pufók arcával – nehéz szemhéja úgyszólván sohasem emelkedett föl:

– Jacques tegnap azt mondta nekünk, hogy négy órára bezárták. Ma reggel a szokott időben ment el hazulról. Aztán tizenegy óra felé, amikor mi mindnyájan misén voltunk, úgy látszik, hazajött: csak a szakácsnét találta otthon; azt mondta, nem jön haza ebédre, mert négy óra helyett nyolcra zárták be.

– Tiszta kitalálás – mondta hangsúlyozottan az abbé.

– Késő délután el kellett mennem – folytatta Thibault –, hogy elvigyem a cikkemet a *Revue des Deux Mondes*-hoz. A szerkesztőnek fogadónapja volt, csak vacsoraidőre érkeztem haza. Jacques nem jött vissza. Fél kilenc lett – nem jött senki. Megijedtem, elküldtem Antoine-ért, aki inspekciós volt a kórházban. Most itt vagyunk.

Az abbé elgondolkodva biggyesztette fel az ajkát. Thibault kissé fölémelte szemét, s éles pillantást vetett előbb az abbéra, aztán a fiára.

– Akkor hát, Antoine?

– Nos, apám – mondta a fiatalember –, ha előre megfontolt szökről van szó, akkor elesik a másik föltevés: a baleset.

Viselkedése megnyugtató volt. Thibault fogott egy széket, és leült; mozgékony elméje különböző nyomokon indult el; de hízástól mozdulatlaná vált arca nem fejezett ki semmit.

– Hát akkor – ismételte –, mit csináljunk?

Antoine elgondolkozott.

– Ma este semmit. Várni kell.

Ez nyilvánvaló volt. Hanem Thibault-t előntötte a düh arra a gondolatra, hogy apai tekintélyével nem intézheti el rögtön a dolgot, s hogy holnapután megnyílik Brüsszelben a Szellemtudományok Kongresszusa, amelynek francia osztályán ő elnököl. Felállt.

– Csendőrökkel fogom kerestetni! – kiáltott föl. – Csak van még rendőrség Franciaországban! Megtalálják még a gonosztevőket!

Szalonkabátja lelógott hasa két oldalán; tokája ráncai minduntalan beszorultak a gallérjába, s előrebökött az állkapcsával, mint a kantáriját rángató ló. „Ó, az a semmirekellő – gondolta magában –, ha egyszer legalább elgázoltatná magát egy vonattal!” S egy szempillantásnyi időre úgy látta, hogy rendben volna minden: beszéde a

kongresszuson, talán alelnöksége is... De majdnem ugyanabban a pillanatban látta hordágyon a fia testét, aztán a ravatalon, látta magát, mint szerencsétlen apát, az emberek részvétét... Szégyenkezett.

– Ilyen nyugtalanságban tölteni az éjszakát – folytatta fennhangon. – Keserves dolog, főtisztelendő úr, keserves dolog egy apának ilyen órákat átélni.

Elindult az ajtó felé. Az abbé kihúzta kezét az övéből.

– Bocsánat – mondta szemét lesütve.

A csillár megvilágította fekete hajjal félig benőtt homlokát s rókaarcát, mely háromszög alakban keskenyedett az álláig. Orcáin két rózsaszín folt jelent meg.

– Haboztunk, hogy már ma este tájékoztassuk-e a fiának egy különben egészen friss keletű és igen sajnálatos ügyéről... De végül is úgy gondoljuk, hogy talán lehet benne valami, ami nyomra vezet... és ha volna még egy perce...

Picardiai tájszólása még nehezkesebbé tette habozva kiejtett szavait. Thibault nem válaszolt, visszament a székhez, és súlyosan rátelepedett, szemét behunyva.

– Az utóbbi napokban – folytatta az abbé – sajátságos jellegű hibákon értük rajta a fiát... Egészen különösen súlyos hibákon... Még kicsapással is megfenyegettük. Ó, természetesen csak azért, hogy ráijesszünk. Nem szólt odahaza semmiről?

– Hát nem tudja, milyen alattomos természet? Hallgatott, mint rendesen!

– A mi kedves fiunknak komoly hibái vannak, de azért alapján nem romlott – igazította helyre az abbé. – Úgy véljük, hogy a legutóbbi alkalommal főként gyöngeségből sodródott a bűnbe; egy veszedelmes osztálytárs hatott rá, amilyen, sajnos, sok van Párizsban az állami gimnáziumokban...

Thibault nyugtalan pillantást vetett a papra.

– Rendre elmondom a tényeket: csütörtökön... – egy pillanatra elgondolkozott, s majdnem örvendező hangon folytatta: – nem, bocsánat, tegnapelőtt, pénteken, igen, péntek reggel történt, a nagy tanulóidőben. Kevéssel tizenkettő előtt beléptünk a terembe, gyorsan, mint mindig... – Szemével Antoine felé vágott: – Megfordítjuk az ajtó gombját, anélkül, hogy az ajtó megmozdulna, aztán hirtelen nyitjuk ki... Szóval, amint belépünk, a pillantásunk Jacques barátunkra esik, akit készakarva az ajtókkal szemközt helyeztünk el. Odamegyünk

hozzá, félretoljuk a szótárát. Rajtacsíptük! Kezünkbe kapjuk a gyanús kötetet; olaszból fordított regény, a szerzője nevét elfelejtettük: *A sziklák szüzei*.

– Na, ez szép! – kiáltott fel Thibault.

– A fiú zavart viselkedésén látszott, hogy valami mást is rejteget: ismerjük mi már ezt. Közeledett az ebéd ideje. Amint a csengettyű megszólal, megkérjük a szobafőnököt, hogy vezesse a növendékeket a reflektóriumba, s amint magunkra maradunk, fölemeljük Jacques asztalának födelét; két másik kötet bukkan elő: J.-J. Rousseau *Val-lomásai*, s ami még gyalázatosabb – bocsánat –, Zolának egy aljas regénye: *Mouret abbé vétke*.

– Ó, az a semmirekellő!

– Már éppen be akartuk csukni az asztalt, amikor eszünkbe jutott, hogy végighúzzuk kezünket a sorban álló tankönyvek háta mögött; s kiveszünk egy szürke vászonfüzetet, amely, az igazat megvallva, első pillantásra nem látszott tiltott dolognak. Kinyitjuk, átfutjuk az első lapokat... – az abbé ránézett a két férfira, mozgékony, kemény pillantású szemével: – Most már mindent tudtunk. Azonnal biztonságba helyeztük zsákmányunkat, s a déli szünet alatt kényelmesen számba vehettük. A gondosan bekötött könyvek hátán, alul, ez a kezdőbetű volt: F. Ami a szürke füzetet illeti, a legfőbb bűnjelet, ez afféle levelező könyvecske volt; két erősen különböző írás: Jacques-é, J. betűvel aláírva, s egy másik, amelyet nem ismertünk; ennek nagy D. volt az aláírása. – Szünetet tartott, s halkabban folytatta: – A levelek hangja és tartalma, sajnos, semmi kétséget nem engedett a barátság természetét illetően. Annyira nem, hogy ezt a határozott, dőlt betűs írást egy pillanatra egy leány, vagy helyesebben szólva, asszony írásának tartottuk... Végül a szövegek elemzéséből rájöttünk, hogy az ismeretlen írás Jacques egyik iskolatársáé, aki, hála Istennek, nem a mi rendházunk növendéke, Jacques kétségtelenül a gimnáziumban találkozott vele. Hogy föltevésünket megerősíthessük, még aznap fölkerestük az igazgatót, a derék Quillard urat – mondta Antoine felé fordulva: – Hajlíthatatlan ember, s megvan-nak a maga szomorú tapasztalatai az internátusokról. Az azonosítás tüstént megtörtént. A bűnös fiú, aki D.-vel írta alá nevét, harmadosztályos növendék,¹ Jacques osztálytársa, s a neve Fontanin, Daniel de Fontanin.

¹ A mi mai iskolarendszerünk szerint az általános iskola nyolcadik osztálya

– Fontanin! Hát persze! – kiáltott fel Antoine. – Tudod, apám, azok, akik nyáron Maisons-Laffitte-ban laknak, az erdő közelében. Persze, persze, ezen a télen, amikor este hazajöttem, többször is rajtakaptam Jacques-ot, amint verseskönyveket olvasott, amiket az a Fontanin adott kölcsön neki.

– Micsoda? Könyveket adott kölcsön? Miért nem szóltál nekem?

– Nem láttam olyan veszedelmesnek a dolgot – vágott vissza Antoine, s úgy nézett az abbéra, mintha szembe akarna szállni vele; egyszerre csak nagyon fiatalos, de hirtelen elmúló mosoly derítette föl tűnődő arcát. – Victor Hugo volt – magyarázta – meg Lamartine. Elkoboztam a lámpáját, hogy kénytelen legyen elaludni.

Az abbé ráncokba csücsörítette a száját. Most bosszút állt:

– Csakhogy van itt nagyobb baj is: ez a Fontanin protestáns.

– Azt tudom! – kiáltotta lesújtottan Thibault.

– Egyébiránt elég jó tanuló – folytatta tüstént a pap, hogy megmutassa méltányosságát. – Quillard azt mondta nekünk: „Nagydiák, komoly fiú hatását teszi: jól be tudta csapni a környezetét! Az anyja is úriasszonynak látszik.”

– Ó, az anyja... – szakította félbe Thibault. – Lehetetlen emberek, hiába viselkednek olyan méltóságteljesen!

– Különbén is jól tudjuk – sóhajtott fel az abbé –, mi rejtőzik a protestánsok komolysága mögött!

– Az apja afféle szélházi, annyi bizonyos. Maisons-ban senki sem fogadja őket, éppen csak hogy köszönnek nekik. No, az öcséd is elmondhatja, hogy jól válogatja meg az ismerőseit!

– Akárhogy álljon is a dolog – folytatta az abbé –, mi teljesen tájékozva jöttünk vissza a gimnáziumból. S már szabályszerű vizsgálatot akartunk indítani, amikor tegnap, szombaton, a délelőtti tanulói-dő kezdetén, Jacques barátunk betör a dolgozószobánkba. A szó szoros értelmében betör. Halálsápadt volt, s összeszorította a fogát. Már a küszöbről, köszönés nélkül odakiáltott nekünk: „Könyveket, írásokat loptak el tőlem!...” Figyelmeztettük, hogy nagyon illetlenül lépett be hozzánk. Se látott, se hallott. Máskor oly világos szemét elsőtétítette a harag: „Maga lopta el a füzetemet! – kiáltotta. – Maga!” Még azt is mondta – tette hozzá együgyű mosollyal az abbé: – „Ha el meri olvasni, megölöm magam!” Próbáltunk szelídséggel hatni rá. Szóhoz sem engedett jutni: „Hol a füzetem? Adja vissza! Összetörök mindent, ha vissza nem adják!” S mielőtt meg-

akadályozhattuk volna, fölkapott az íróasztalunkról egy kristály papírnehezéket... ugye, ismeri, Antoine? ...emléktárgy, amit régi tanítványaim hoztak Puy-de-Dome-ból, s teljes erejéből odavágta a kandalló márványához. Nem nagy dolog – tette hozzá sietve az abbé, válaszul Thibault zavart mozdulatára –, ezt a jelentéktelen részletet azért mondjuk el, hogy lássa, az egzaltáltságnak milyen fokáig jutott el kedves fia. Azzal fetrengeni kezd a padlón, valóságos idegrohamban. Végre meg tudtuk ragadni, betaszígtuk a dolgozószobánkkal szomszédos kis imádkozócellába, s rázártuk az ajtót.

– Ó – mondta Thibault öklét fölemelve –, vannak napok, amikor mintha az ördög szállta volna meg! Kérdezze meg Antoine-tól, nem láttuk-e, hogy holmi közönséges bosszúság miatt ilyen dühroham fogta el; engedni kellett neki, mert elkékült, nyakán kidagadtak az erek, megfulladt volna dühében!

– Hát hiszen minden Thibault heves természetű – állapította meg Antoine, s oly kevés sajnálkozás látszott rajta, hogy az abbé legheylesebbnek vélte, ha elnézően mosolyog.

– Amikor egy órával utóbb kiszabadítottuk – folytatta –, az asztal előtt ült, fejét kezére támasztva. Irtózatos pillantást vetett ránk; a szeme száraz volt. Felszólítottuk, hogy kérjen bocsánatot; nem is felelt. Engedelmesen követett a dolgozószobánkba, kuszált hajjal, földre szegezett szemmel, megátalkodott arckifejezéssel. Összeszedtük vele annak a szerencsétlen papírnehezéknek a törmelékét, de nem sikerült elérnünk, hogy a száját kinyissa. Ekkor a kápolnába vezettük, s illőnek véltük, hogy ott hagyjuk egy jó óra hosszat egymagában a Jóistennel. Aztán odamentünk és letérdeltünk melléje. E pillanatban úgy rémlett nekünk, hogy talán sírt; de a kápolna sötét volt, nem mernők határozottan állítani. Vagy tíz olvasót mondtunk el halkan; aztán a lelkére beszélünk; lefestettük apja bánatát, amikor megtudja, hogy egy rossz cimborá veszélybe sodorta drága fiának tisztaságát. Karját keresztbe fonta, s emelt fővel szegezte szemét az oltárra, mintha nem is hallana bennünket. Látván, hogy csökönyösége nem enyhül, megparancsoltuk, hogy térjen vissza a tanulószobába. Estig ott maradt a helyén, karját még mindig keresztbe fonva, s egyetlen könyvet se nyitott ki. Úgy tettünk, mintha nem vennők észre. Hét órakor elment, mint rendesen, de nem köszönt el.

Ez az egész történet – fejezte be a pap erősen fölélénkült pillantással. – Mielőtt önt értesítettük volna, vártuk, hogy milyen büntetést

szab ki a gimnázium igazgatója arra a Fontanin nevű sötét alakra; kétségtelen, hogy egyszerűen kicsapják. De minthogy ön ma este annyira nyugtalanodik...

– Főtisztelendő úr – szakította félbe Thibault lihegve, mintha idáig futott volna –, mondanom sem kell, hogy porig vagyok sújtva! Ha arra gondolok, hogy mit várhatunk még ilyen ösztönöktől... Porig vagyok sújtva – ismételte révedező, szinte halk hangon; mozdulatlan maradt, fejét előre hajtotta, kezét combjára támasztotta. Ha szürke bajusza alatt észrevehetően nem remeg alsó ajka és fehér kecskeszakáll, lehunytt szemhéjáról azt hihette volna az ember, hogy alszik.

– A semmirekellő! – kiáltott fel hirtelen, állkapcsát előrevetve; s az a metsző pillantás, amely most kibukkant szemhéja alól, elég világosan megmutatta, hogy tévedett volna, aki túlságosan bizakodik látszólagos mozdulatlanságában. Ismét behunyta szemét, s testével Antoine felé fordult. A fiatalember nem válaszolt azonnal, szakállát fogta, összeráncolta szemöldökét, s a földre nézett.

– Beszölök a kórházba, hogy holnap ne várjanak – mondta –, s korán reggel kivallatom azt a Fontanint.

– Korán reggel? – ismételte gépiesen Thibault. Felállt. – Addig is álmatlanul tölthetjük az éjszakát – sóhajtotta, s megindult az ajtó felé.

Az abbé utánament. A küszöbön a kövér ember odanyújtotta ernyedt kezét a papnak.

– Porig vagyok sújtva – sóhajtotta, ki sem nyitva szemét.

– Imádkozni fogunk a Jóistenhez, hogy legyen segítségünkre – mondta udvariasan Binot abbé.

Apa és fia hallgatva tett néhány lépést. Az utca néptelen volt. A szél elállt, enyhe volt az este. Május első napjaiban jártunk.

Thibault a szökevényre gondolt. „Legalább nem fázik meg túlságosan, ha kinn van a szabad ég alatt.” Lába megroggyant az izgalomtól. Megállt, s a fia felé fordult. Antoine viselkedése kissé megnyugtatta. Szerette idősebbik fiát, büszke volt rá; és különösen szerette ma este, mert ellenszenve a kisebbik iránt növekedett. Nem mintha nem tudta volna szeretni Jacques-ot: elég lett volna, ha a fiú valami módon kielégíti büszkeségét, hogy gyöngédsége fölébredjen; de hát Jacques különködő és szabad viselkedése mindig legérzékenyebb pontján, hiúságában sértette meg.

– Csak nagy lárma ne legyen a dologból – dörmögte. Közelebb lépett Antoine-hoz, s megváltozott hangon folytatta: – Örülök, hogy az inspekciónak átadhattad ma éjjel. – Bátortalanná tette az érzés, amelyre kifejezett. A fiatalember még nagyobb zavarban volt, mint az apja, s nem felelt.

– Antoine... Örülök, édes fiam, hogy mellettem vagy ma este – suttogetta Thibault, s talán életében először fogta karon a fiát.

2) Antoine Madame de Fontaninnél – Jenny kikérdezése

Amikor Madame de Fontanin azon a vasárnapon tizenkét óra tájban hazatért, az előszobában fiának egy céduláját találta.

– Daniel azt írja, hogy ott tartották ebédre Bertier-éknél – mondta Jennynek. – Hát nem voltál itthon, amikor hazajött?

– Daniel? – Jenny éppen négykézláb állt, hogy kiskutyáját egy karosszék alatt elcsípje; sehogy sem akart felállni. – Nem, nem láttam – felelte végre, két karjába kapta Bolhát, ugrálva a szobája felé futott, s agyoncirógatta a kiskutyát.

Ebéd idejére visszajött:

– Fáj a fejem. Nem vagyok éhes. Szeretnék sötét szobában lefeküdni.

Madame de Fontanin ágyba fektette, és összehúzta a függönyöket. Jenny bebújt a takaró alá. Lehetetlen aludni. Egyik óra múlt a másik után. A nap folyamán Madame de Fontanin többször is bejött, s rátette hűvös kezét a gyermek homlokára. Estefelé erőt vett a kislányon a szeretet és az aggodalom, megfogta anyja kezét, csókolgatta, s nem tudta visszafojtani a könnyeit.

– Ideges vagy, drágám... bizonyosan van egy kis lázad.

Hetet, aztán nyolcat ütött az óra. Madame de Fontanin várta a fiát, nélküle nem ült asztalhoz. Daniel sohasem maradt el értesítés nélkül, azt meg éppen nem engedte volna, hogy anyja és húga vasárnap magukban vacsorázzanak. Madame de Fontanin kikönyökölt az erkélyre. Az este enyhe volt. Az avenue de l'Observatoire-on nagy ritkán tűnt fel egy-egy járókelő. A fák között egyre sűrűsödött a homály. Többször is azt hitte, hogy az utcai lámpák fényében megismeri Danielt a járásáról. A Luxembourg-kertben pergett a dob. A rácsos kapukat bezárták. Leszállt az éj.

Föltette kalapját, és elfutott Bertier-ékhez: már tegnap óta falun voltak. Daniel hazudott.

Madame de Fontaninnek elég tapasztalata volt az efféle hazugsá-
gokról; de Daniel, az ő Daniel fia most először hazudott! Tizennégy
éves – és máris?

Jenny nem aludt; felfigyelt minden neszre; behívta az anyját:

– Hol van Daniel?

– Lefeküdt. Azt hitte, hogy alszol, nem akart fölébreszteni. – Ter-
mészetes hangon mondta ezt; minek ijessze meg a gyermeket?

Az idő későre járt. Madame de Fontanin félig kinyitotta a külső
ajtót, hogy meghallja, ha fia hazaérkezik, aztán elhelyezkedett egy
karosszékekben.

Eltelt az egész éjszaka; fölkelt a nap.

Hét óra tájban a kiskutya morogva állt talpra. Csöngettek. Madame
de Fontanin kirohant az előszobába; maga akart ajtót nyitni. De egy
ismeretlen, szakállas fiatalember állt az ajtóban... Baleset?

Antoine megmondta a nevét; kérte, hogy beszélhessen Daniellel,
mielőtt iskolába megy.

– Csakhogy... ma reggel éppen nem lehet beszélni a fiammal.

Antoine csodálkozó mozdulatot tett:

– Bocsásson meg, azért erősködöm... az öcsém, aki jó barátja az
ön fiának, tegnap óta eltűnt, s rettentően izgatottak vagyunk.

– Eltűnt? – Az asszony keze görcsösen ragadta meg a hajára
borított fehér csipkekendőt. Kinyitotta a szalon ajtaját. Antoine
utánament.

– Daniel sem jött haza tegnap este. Én is nyugtalankodom. –
Lehajtotta a fejét, de csaknem tüstént fölemelte: – Annál is inkább,
mert jelenleg az uram sincs Párizsban – tette hozzá.

Az asszony arckifejezése olyan egyszerűséget és őszinteséget
árasztott, aminővel Antoine nem találkozott még soha. Ahogy egy
átvirrasztott éjszaka után aggodalmának zavartságában meglepték,
arca csupaszon állt a fiatalember tekintete előtt, s az egymást váltó
érzések tiszta árnyalatokban tükröződtek rajta. Néhány pillanatig
nézték egymást, de egyik sem látta jól a másikat. Mindegyik a maga
gondolatának szökkenéseit követte.

Antoine aznap reggel egy detektív lendületével ugrott ki az ágyból.
Nem fogta fel tragikusan Jacques kiruccanását, s csak a kíváncsiság
dolgozott benne: azért jött, hogy kivallassa a *másikat*, a kis bűntár-
sat. De a dolog kezd egyre cifrább lenni. Ez inkább gyönyörűséget

szerezett neki. Mihelyt a meglepő eseményt meghallotta, tekintete elsötétült, s állkapcsa, a Thibault család erős állkapcsa, keményen összezárult szögletesre nyírt szakálla alatt.

– Hány órákor ment el a fia tegnap reggel? – kérdezte.

– Korán. De kevéssel utóbb visszajött...

– Ahá! Fél tizenegy és tizenegy közt?

– Körülbelül.

– Éppen mint Jacques. Együtt mentek el – jelentette ki határozott, szinte örvendező hangon.

Hanem e pillanatban a félig nyitva maradt ajtó egészen kitarult, s egy gyermektest zuhant le a szőnyegre, egy szál ingben. Madame de Fontanin felsikoltott. Antoine már fel is emelte az ájult leánykát, s karjában tartotta; Madame de Fontanin nyomában haladva bevitte szobájába, s letette az ágyra.

– Bízza rám, asszonyom, orvos vagyok. Friss vizet! Van éter a háznál?

Jenny hamarosan magához tért. Anyja rámosolygott, de a lányka tekintete kemény maradt.

– Nincs már semmi baj – mondta Antoine. – Aludnia kellene.

– Hallod, drágám? – suttogta Madame de Fontanin; keze lesiklott a gyermek nyirkos homlokán egészen a szemhéjáig, s lezárta.

Ott álltak az ágy két oldalán, s nem mozdultak. Az elpárolgott éter illata érződött a szobában. Antoine, aki eleinte Madame de Fontanin kecses kezére és kinyújtott karjára szegezte tekintetét, most diszkrétten végigvizsgálta. A csipkesál, amely beburkolta, lehullt róla; haja szőke volt, de már szürke csíkok húzódtak végig rajta; negyven év körül járhatott, bár megjelenése, változékony arckifejezése fiatal asszonyra vallott.

Jenny mintha elaludt volna. Az anya keze visszahúzódott a gyermek szeméről, oly könnyedén, mint egy madár szárnya. Lábujjhegyen mentek ki a szobából, az ajtókat félig nyitva hagyták. Madame de Fontanin ment elöl; visszafordult.

– Köszönöm – mondotta, s két kezét nyújtotta Antoine felé. Oly közvetlen, oly férfias volt ez a mozdulat, hogy Antoine megfogta és megszorította az asszony kezét, de megcsókolni nem merte.

– Olyan ideges ez a gyerek – magyarázta Madame de Fontanin.

– Valószínűleg meghallotta Bolha ugatását, s azt hitte, hogy a bátyja

jött meg, s kiszaladt a szobájából. Tegnap reggel óta nem érzi jól magát, egész éjjel lázas volt.

Leültek. Madame de Fontanin előhúzta ruhaderekából azt a cédulát, amit a fia előző nap firkantott, s átadta Antoine-nak. Elnézte, amint olvas. Az emberekkel való viszonyában mindig ösztönétől vezette magát: Antoine iránt első pillanattól fogva bizalmat érzett. „Akinek ilyen homloka van – gondolta magában –, az képtelen aljasságot elkövetni.” Antoine fölfelé fésülte haját, arcát elég sűrű szakáll borította, s két sötét, barnásvörös színfolt között egész arca nem volt egyéb, mint két mélyen ülő szem s a homlok hosszúság, fehér négyszöge. Összehajtogatta a cédulát, s visszaadta az asszonynak. Mintha gondolkozott volna azon, amit olvasott; valójában azon törte a fejét, hogyan mondjon el bizonyos dolgokat.

– A magam részéről – kezdte óvatosan –, azt hiszem, kapcsolat kell keresni a szökésük és a között, hogy a barátságukat... a viszonyukat... éppen most fedezték föl a tanáraik.

– Fölfedezték?

– Igen. Megtalálták a levelezésüket egy erre a célra szolgáló füzetben.

– A levelezésüket?

– Órák alatt írtak egymásnak. Mégpedig úgy látszik, egészen sajátos hangú leveleket. – Most már nem nézett az asszonyra. – Annyira, hogy a két bűnöst kicsapással fenyegették.

– Bűnöst? Megvallom, nem értem egészen... miben voltak bűnösök? Hogy írtak egymásnak?

– Úgy látszik, a levelek hangja nagyon...

– A levelek hangja? – Az asszony nem értette. De sokkal több megérzőképesség volt benne, semhogy ezekben a pillanatokban észre ne vette volna Antoine növekvő zavarát, s hirtelen megrázta a fejét:

– Ilyesmiről szó sincs – jelentette ki erőltetett, kissé remegő hangon. Úgy látszott, mintha hirtelen eltávolodtak volna egymástól. Fölkelt: – Az lehetséges, hogy az öccse és a fiam valami kiruccanást főztek ki együtt, ámbár Daniel sohasem ejtette ki előttem a nevét...

– Thibault.

– Thibault? – ismételte az asszony meglepetten, anélkül, hogy a mondatát befejezte volna. – Hát ez különös: a leányom ma éjjel lázas álmában világosan ezt a nevet mondta ki.

– Hallhatta, amikor a bátyja a barátjáról beszélt.
– Nem, hiszen mondom, hogy Daniel soha...
– De hát hogyan tudhatta volna?
– Ó – mondta az asszony –, ezek az okkult jelenségek olyan gyakoriak!

– Miféle jelenségek?

Az asszony állva, komoly és szórakozott arccal felelte:

– A gondolatátvitel.

A magyarázat is, a hangsúly is annyira új volt Antoine-nak, hogy kíváncsian nézett rá. Madame Fontanin arca nemcsak komoly volt, de átszellemült is, s ajkán a hívő félmosolya révedezett, aki megszokta, hogy ezekben a kérdésekben szembeszálljon mások kételkedésével.

Csend támadt. Antoine-nak eszébe jutott valami; fölébredt benne a detektívösztön.

– Bocsánat; ön azt mondja, hogy a leánya kiejtette az öcsém nevét. Meg hogy tegnap egész nap megmagyarázhatatlan láza volt. Nem lehetséges, hogy a fia bizalmas vallomást tett neki?

– Ez a gyanú föl se merülhetne – felelte lenéző arckifejezéssel Madame de Fontanin –, ha ismerné a gyermekeimet, s tudná, hogy milyen viszonyban vannak velem. Soha egyik sem titkolózott előttem... – Elhallgatott; belényilallott az a gondolat, hogy mennyire meghazudtolja Daniel viselkedése. – Egyébiránt – tette hozzá azonnal, kissé gögösen, s az ajtó felé indulva –, ha Jenny nem alszik, kérdezze ki.

A kislánynak nyitva volt a szeme. Finom arca élesen kivált a párna fehérségéből; pirosra festette a láz. Karjai között szorongatta a kiskutyát, amelynek fekete pofácskája furán bukkant ki a takaró széle alól.

– Jenny, Thibault úr van itt, tudod, Daniel barátjának bátyja.

A gyermek mohó, gyanakvó pillantást vetett az idegenre.

Antoine odalépett az ágyhoz, megfogta a leányka csuklóját, s elővette az óráját.

– Még mindig túlságosan gyors az érverése – jelentette ki. Aztán megvizsgálta. Önelégült komolysággal végezte ezeket a foglalkozászerű mozdulatokat. – Mennyi idős a kislány?

– Nemsokára tizenhárom lesz.

– Igazán? Nem hittem volna. Elvből mindig ügyeljünk a hőmérséklet ingadozásaira. Persze nyugtalanodni azért nem kell – mondta

a gyermekre pillantva, és elmosolyodott. Aztán elhúzódott az ágytól, s más hangon kezdett beszélni:

– Ismeri az öcsémet? Jacques Thibault-t?

A kislány összeráncolta szemöldökét, és tagadóan intett.

– Igazán? Hát a bátyja sohasem beszélt magának a legjobb barátjáról?

– Soha.

– De hát – erősködött Madame de Fontanin – emlékezz vissza, ma éjjel, amikor felébresztettelek, azt álmodtad, hogy valahol az országúton üldözik Danielt és Thibault barátját. Világosan azt mondtad: Thibault.

A gyermek úgy tett, mintha gondolkoznék. Aztán azt mondta:

– Nem ismerem ezt a nevet.

– Azért jöttem – folytatta kis szünet után Antoine –, hogy megkérdezzek a mamájától egy részletet, de ő nem emlékszik rá, pedig anélkül nem lehet a bátyját megtalálni: hogy volt felöltözve?

– Nem tudom.

– Nem látta tegnap reggel?

– De igen. Reggelinél. De még nem volt felöltözve. – Azzal anyja felé fordult: – Csak nézd meg a szekrényben, melyik ruhája hiányzik.

– Azonkívül még valami nagyon fontos: vajon a bátyja kilenckor, tízkor vagy tizenegykor jött-e haza, hogy letegye ezt a cédulát? A mamája nem volt itthon, és nem tudta pontosan megmondani.

– Nem tudom.

Antoine mintha egy kis ingerültséget érzett volna Jenny hangjában.

– Akkor hát – mondta csüggedt mozdulattal – nehezen fogunk a nyomára akadni.

– Várjon – mondta a leányka, s fölemelte karját, hogy visszatartsa. – Tizenegy előtt tíz perccel.

– Pontosán? Bizonyos ebben?

– Igen.

– Megnézte az órát, amíg itt volt magával?

– Nem. Hanem akkor mentem ki a konyhába, hogy kenyérbelet hozzak a rajzomhoz; ha előbb vagy később jött volna, meghallom az ajtó nyílását, s odamegyek.

– Helyes, helyes. – Antoine gondolkozott egy pillanatig. Minek fárassza tovább? Tévedett: a leányka nem tud semmit. – Most aztán – folytatta, s visszaváltozott orvossá – melegen be kell takarózni, behunyni a szemét, és aludni. – Ráhúzta a takarót a leányka kitarakt karjára, s elmosolyodott: – Aludni kell egy jót, mire fölébred, kutya baja se lesz, s a bátyja visszajön!

Jenny ránézett. Antoine soha életében nem felejtette el, amit most a tekintetében olvasott: olyan tökéletes közöny látszott a leányka szemében minden biztatással szemben, olyan mély benső élet, olyan kétségbeesés, olyan magányosság, hogy zavarában akaratlanul is lesütötte a szemét.

– Igaza volt – mondta Madame de Fontaninnek, amint a szalonba visszatértek. – Ez a gyermek maga az ártatlanság. Irtózatosan szenved, de nem tud semmit.

– Maga az ártatlanság – ismételte elrövedezve Madame de Fontanin. – De azért tud valamit.

– Tud valamit?

– Tud.

– Hogyan? Hiszen a válaszaik éppen ellenkezőleg...

– Igen, a válaszaik... – mondta lassan az asszony. – De én ott voltam mellette... éreztem... nem tudom, hogyan magyarázzam meg...

– Leült, s dült arccal majdnem azonnal felállt ismét. – Tud valamit, tud valamit, ebben most már bizonyos vagyok! – kiáltott fel hirtelen. – És érzem azt is, hogy inkább meghalna, semhogy a titkát kiadja.

Antoine távozása után – mielőtt a fiatalember tanácsára elindult volna, hogy kikérdezze Quillard-t, a gimnázium igazgatóját – Madame de Fontanin engedett kíváncsiságának, s elővette a Párizsi Társaság Lexikonát:

THIBAUT (Oscar-Marie) – Becsületr. Lov. – Eure megye v. képviselője. – A Gyermekgondozási Liga alelnöke. – A Társadalmi Önvédelem Intézetének alapítója és igazgatója. – A Párizsi Egyházmegye Katolikus Intézményei Szövetségének pénztárosa. – VII. ker. rue de L'Université 4/b.

3) Madame de Fontanin megjelenik Thibault-nál

Két órával később, az igazgatónál tett látogatása után, ahonnet szó nélkül, lángba borult arccal menekült, Madame de Fontanin nem

tudta, kitől kérjen segítséget; arra gondolt, hogy fölkeresi Thibault-t, de valami titkos ösztöne tiltakozott ez ellen. Nem törődött az ösztön szavával, mint ahogy ilyesmit megtett máskor is: hajtotta a kockázat kedvelése, valami elszántság, amit összetévesztett a bátorsággal.

Thibault-éknál valóságos családi tanács volt. Binot abbé már korán odasietett, de csak kevéssel előzte meg Vécard abbét, Párizs hercegérsekének személyi titkárát, Thibault lelki irányítóját, a család jó barátját, akit telefonon értesítettek.

Thibault íróasztala mellett ült, s mintha törvényszéki tárgyaláson elnökölt volna. Rosszul aludt, s fehérkés arcszíne a szokottnál is fehérebb volt. Titkára, Chasle, egy szürke szőrzetű, pápaszemes törpe, a bal oldalán foglalt helyet. Antoine elgondolkodva álldogált, s a könyvszekrénynek támaszkodott. Behívták még a Kisasszonyt is, bár most a házimunkák órája volt; fekete merinószövetbe préselt derékkal, figyelmesen, némán kuporgott a széke sarkán; szürke szalagja rátapadt sárga homlokára, s őzszemének tekintete szakadatlanul egyik papról a másikra röpködött. A főtisztelendő urakat a kandalló két oldalán ültették le magas hátú karosszékekbe.

Thibault előadta Antoine kutatásainak eredményét, és sopánkodva foglalta össze a helyzetet. Élvezte a környezetéből feléje áramló helyeslést, s magát is meghatották nyugtalanságát festő szavai. Hanem azért gyóntatójának jelenléte újabb lelkiismeretvizsgálatra indította: teljesítette-e vajon minden atyai kötelességet a szerencsétlen gyermek iránt? Erre nem tudott mit válaszolni. Gondolkozása kerülő útra tért: a nélkül a kis vastagnyakú kálvinista nélkül semmi sem történt volna!

– Hát nem kellene – dörögte felállva – külön intézetbe zárni az olyan csirkefogókat, mint ez a Fontanin? Megengedhető az, hogy a gyermekeinket ilyen ragály fenyegeesse? – Hátratett kézzel, lehunytt szemmel járt-kelt íróasztala mögött. Nem beszélt ugyan az elmulasztott kongresszusról, de azért ez a gondolat egyre szította haragját. – Több mint húsz esztendeje, hogy a gyermekkori bűnözés problémájának szentelem magam! Húsz esztendeje harcolok, védelmi ligákat szervezek, röpiratokat szerkesztek, jelentéseket terjesztek minden kongresszus elé! Sőt! – folytatta hirtelen, a papok felé fordulva: – Crouyban, a büntetőtelepünkön, külön pavilont állítottam föl, ahol a bűnös hajlamú gyermekeket, ha más társadalmi osztályhoz tartoznak, mint a mi védenccink, különleges javító elbánásnak

vetik alá. Nos, hihetetlen, de úgy van! Ez a pavilon mindig üres! Az én dolgom arra kötelezni a szülőket, hogy a fiaikat oda zárassák? Mindent megtettem, hogy a közoktatásügyi minisztérium érdeklődjék a kezdeményezésünk iránt! De hát – fejezte be, miközben vállalt vont és visszaroskadt a székébe – mit törődnek az istentelen iskola vezérférfiai a társadalom egészségével?

Ebben a pillanatban adott át neki a szobalány egy névjegyet.

– Ő, ebben a házban? – mondta a fia felé fordulva. – Mit akar? – kérdezte a szobalánytól, de meg sem várta a választ. – Menj ki hozzá, Antoine.

– Mégiscsak fogadnod kell – monda Antoine, amikor a névjegyre pillantott.

Thibault majdnem megharagudott. De tüstént erőt vett magán, s a két paphoz fordult:

– Madame de Fontanin! Mit tegyünk, uraim? Az ember kénytelen udvarias lenni egy asszonnyal, akárkicsoda is. Ő pedig végeredményben: anya.

– Micsoda? Anya? – hebegte Chasle, de oly halkán, mintha csak magában beszélt volna.

Thibault újra megszólalt:

– Bocsássa be a hölgyet.

S amikor a szobalány bevezette a látogatót, felállt és szertartásosan meghajolt.

Madame de Fontanin nem volt elkészülve arra, hogy ennyi embert talál itt. A küszöbön észrevehetetlen habozás fogta el, aztán egy lépést tett a Kisasszony felé; az felugrott a székéről, s riadt tekintettel vizsgálgatta a protestáns asszonyt – szeméből elszállt az epedő kifejezés, s ez a szem most már nem őzikéhez, hanem tyúkhöz tette hasonlatossá.

– Bizonyára Madame Thibault – sottogta Madame de Fontanin.

– Nem – szólalt meg sietve Antoine. – Ez Mademoiselle de Waize, aki tizennégy esztendeje él nálunk, anyám halála óta. Ő nevelt engem meg az öcsémet.

Thibault bemutatta a férfiakat.

– Bocsánat, hogy alkalmatlankodom – mondta Madame de Fontanin, nem veszítve el fesztelenségét, bár zavarták a reászegeződő tekintetek. – Érdeklődni szeretnék, hogy reggel óta... Egyforma megpróbáltatás ért bennünket, s azt gondoltam, leghelyesebb, ha...

együttesen igyekszünk tenni valamit. Ugyebár? – tette hozzá barátságos, szomorú félmosollyal. De őszinte tekintete, amely Thibault szemét kereste, csak egy vak álarcba ütközött.

Ekkor Antoine-t kereste meg a szemével, s bár előbbi beszélgetésük vége valamelyest eltávolította őket egymástól, ösztöne mégis ehhez a komor és becsületes archoz sodorta. Az asszony belépése óta maga Antoine is úgy érezte, hogy valami szövetség van kettejük között. Odalépett hozzá:

– Hát a mi kis betegünk hogy van?

Thibault a szavába vágott. Lázás lelkiállapotát csak feje rángatása árulta el, amivel a tokáját akarta kiszabadítani. Felsőtestét Madame de Fontanin felé fordította, és mesterkélt hangon megszólalt:

– Fölösleges is mondanom, hogy senki sem érti meg jobban a nyugtalanságát, mint én. Éppen az imént mondtam az uraknak, hogy összeszorul az ember szíve, ha ezekre a szegény gyermekekre gondol. De azért habozás nélkül kijelentem: nem tudom, kívánatos-e a közös akció. Kétségtelen, hogy cselekedni kell: meg kell találni őket; de nem volna-e jobb, ha a kutatást külön végeznők? Azt akarom mondani, vajon nem kell-e mindenekelőtt az újságírók tapintatlanságától félnünk: ne lepje meg, ha úgy beszélek, mint akit a helyzete bizonyos óvatosságra kötelez a sajtóval és a közvéleménnyel szemben... Igazán nem a magam kedvéért! Hála Istennek, én fölötte állok a másik párt károgasának. De az én személyemen, az én nevemen keresztül bizonyosan azokat az intézményeket próbálnák megtámadni, amelyeket én képviselek. Meg aztán gondolok a fiamra is. Nem kell-e mindenáron elkerülnöm, hogy egy ilyen kényes kalandban más nevet is emlegessenek a miénk mellett? Legfőbb kötelességem úgy viselkedni, hogy a fiamnak valamikor szemére ne vethessenek bizonyos kapcsolatokat, amelyek egészen véletlenek, tudom, de ha szabad magamat így kifejeznem, mégis rendkívül... rossz fényt vetnek reá. – Most Vécard abbé felé fordult, s így fejezte be, egy másodpercre kinyitva szemét: – Nincsenek önök is ezen a véleményen, uraim?

Madame de Fontanin elsápadt. Egymás után nézett a papokra, a Kisasszonyra, Antoine-ra: tekintete csupa néma arcba ütközött. Felkiáltott:

– Ó, látom, hogy... – de összeszorult a torka, s csak nagy erőfeszítéssel tudta folytatni: – Látom, hogy Quillard igazgató úr gyanúja...

– újra elhallgatott. – Ez a Quillard sajnálni való ember, igenis, sajnálni való ember! – kiáltott fel végre keserű mosollyal.

Thibault arca kifürkészhetetlen maradt; puha kezét Binot abbé felé emelte, mintha tanúnak hívná, és átadná neki a szót. Az abbé a korcs szelindek gyönyörűségével vetette magát a harcba.

– Bátorkodunk figyelmébe ajánlani, asszonyom, hogy ön visszautasítja Quillard igazgató úr kínos megállapításait, mielőtt tudná, hogy milyen vád nehezedik kedves fiára...

Madame de Fontanin végigmérte Binot abbét, aztán, mert az emberekkel szemben mindig ösztönének engedett, Vécard abbé felé fordult. Az abbé tökéletesen szelíd tekintetet szegezett rá. Álmatag arca, melyet hosszabbra nyújtott a kopaszsága körül fölfelé fésült maradék haj, körülbelül ötven esztendőre vallott. Felfogta az eretnek asszony néma könyörgését, és sietve közbelépett.

– Mindnyájan megértjük, hogy mily fájdalmas önre nézve ez a beszélgetés. A fia iránt érzett bizalma végtelenül megható... Végtelenül tiszteletre méltó – tette hozzá, s megszokott, ideges mozdulattal ajkához emelte mutatóujját, anélkül, hogy a beszédet abbahagyta volna. – De hát a tények, sajnos...

– A tények – folytatta Binot abbé most már kenetteljesebben, mintha paptársa megadta volna neki a hangot –, ki kell mondanunk: a tények ellene szólnak.

– Kérem – mormogta Madame de Fontanin, és félrefordult.

Hanem az abbé nem tudott elhallgatni:

– Különben is itt van a bűnjel! – kiáltott fel; leejtette a földre kalapját, s kihúzott övéből egy vörös szelű szürke füzetet. – Csak pillantson bele! Bármily kegyetlenség is megfosztani önt minden illúziójától, azt hisszük, hogy ez szükséges, s ön tisztában lesz mindennel!

Két lépést tett az asszony felé, hogy kezébe kényszerítse a füzetet. De Madame de Fontanin felállt:

– Egy sort sem olvasok el, uraim. Nyilvánosan, tudta nélkül feltárni ennek a gyermeknek a titkait, amikor még csak ki sem magyarázkodhatik: nálam nem szokta meg, hogy így bánjanak vele.

Binot abbé ott állt kinyújtott karral, keskeny ajkán bosszús mosollyal.

– Nem erősködünk – mondta végül gúnyos hangon. – Letette a füzetet az íróasztalra, fölemelte kalapját, visszament a helyére, és

leült. Antoine szerette volna vállon ragadni és kidobni. Ellenszenvét eláruló tekintete kereszteződött s összhangba olvadt egy pillanatra Vécard abbé pillantásával.

Közben Madame de Fontanin változtatott viselkedésén: fölemelt homlokán kihívó kifejezés ült. Odalépett Thibault-hoz, aki nem mozdult karosszékéből.

– Mindennek most nincs itt az ideje! Csak azért jöttem, hogy megkérdezzem, mit szándékozik tenni. Az uram pillanatnyilag nincs Párizsban, magamnak kell határoznom. Elsősorban azt akarom mondani, hogy azt hiszem, sajnálatos volna, ha a rendőrséghez kellene folyamodnunk...

– A rendőrséghez? – felelte élénken Thibault, s felállt ingerültségében. – De hát azt gondolja, hogy ebben a pillanatban nem mozgósították már az egész vidéki rendőrséget? Magam telefonáltam ma reggel a prefektus irodafőnökének, hogy a legnagyobb tapintattal tegyenek meg minden intézkedést... Táviratoztam Maisons-Laffitte polgármesteri hivatalának, arra az esetre, ha a szökevényeknek eszébe jutna, hogy azon a környéken rejtőzzenek el, amelyet mind a kettő jól ismer. Figyelmeztették a vasúttársaságokat, a határszéli őrsképeket, a tengeri kikötőket. De ha már a hangos botrányt el akarom kerülni mindenáron, nem volna kívánatos ezeknek a semmi-rekellőknek a javulása szempontjából, hogy megbilincselve, két csendőr közt hozzák vissza őket? Már csak azért is, hogy eszükbe juttassuk: van még a mi szerencsétlen országunkban valami látszólagos igazságszolgáltatás, amely az apai tekintélyt támogatja!

Madame de Fontanin nem felelt semmit, biccentett, s megindult az ajtó felé. Thibault észbe kapott:

– Afelől mindenesetre nyugodt lehet, hogy ha a legcsekélyebb hírt kapjuk is, a fiam azonnal megviszi önnek.

Madame de Fontanin kissé meghajtottá fejét, és távozott; Antoine kikísérte, Thibault utánament.

– Hugenotta – mondta gúnyos nevetéssel Binot abbé, mihielyt az asszony eltűnt.

Vécard abbé nem fojthatott vissza egy szemrehányó mozdulatot.

– Micsoda? Hugenotta? – hebegte Chasle hátrahőkölve, mintha a Szent Bertalan-éj valamelyik vértócsájába lépett volna.

4) Madame de Fontanin napja; látogatása Noémie-nél

Madame de Fontanin hazament. Jenny szunyókált az ágyban, fölemelte lázas tekintetét, kérdő pillantást vetett anyjára, s újra behunyta szemét.

– Vidd el Bolhát, bánt a lárma.

Madame de Fontanin visszament a szobájába – szédülés fogta el, leült, még a kesztyűjét se húzta le. Vajon őt is a láz kerülgeti? Nyugodtnak, erősnek kell lenni, bizakodni kell... Lehajtotta fejét, és imádkozott. Amikor fölegyenesedett, már volt célja tevékenységének: megtalálni az urát, és hazahívni.

Átment az előszobán, habozva megállt egy becsukott ajtó előtt, és kinyitotta. A szoba hűvös, lakatlan volt; fanyar verbéna-, citromfű- és félig elpárolgott kölnivízillat volt a levegőben. Elhúzta a függönyt. A szoba közepén íróasztal terpeszkedett; az írómappát finom por lepte be, de semmi írás nem hányódott rajta, semmi cím, semmi nyom. A fiókokban benne a kulcs. A szoba lakója nem volt gyanakvó természet. Az asszony kihúzta az íróasztal fiókját: halom levél, néhány fénykép, egy legyező, s egy sarokban meghúzódva egy fekete selyemkesztyű... Keze hirtelen megdermedt az asztal szélén. Megrohanja egy emlék, figyelme másfelé terelődik, tekintete a távolba mered... Két évvel ezelőtt, amikor egy nyári estén villamoson ment a rakparton, látni vélte – fölállt a helyén –, fölismerte az urát, Jérômot, egy nő mellett, igenis, odahajolva egy fiatal nőhöz, aki egy padon ülve sírt! Könnyörtelen emlékezete azóta százszor is kiformalta ezt a másodpercig tartó látomást, s kedvteléssel állította össze a részleteit: a nő közönséges fájdalmát, félrecsúszott kalapját, mozdulatát, amint szoknyája zsebéből gyorsan előhúz egy nagy, fehér zsebkendőt – és Jérôme viselkedését, mindennekfölött azt! Ó, mily bizonyosan tudta, hogy férje testtartásából kitalált minden érzést, amely ezen az estén dolgozott benne! Volt abban egy kis részvét, kétségtelenül, hiszen tudta róla, hogy gyöngé ember, és könnyű meghatni; bosszúság is, hogy nyílt utcán ilyen botrányba keveredett; s aztán kegyetlenség, igen. Bizonyos volt afelől, hogy félig meghajolt, de el nem ernyedett testtartásában megleshetette az unatkozó szerető önző számítását, akit már kétségtelenül más szeszélyek csábítanak, s aki szánakozása és titkos szégyenkezése ellenére elhatározta már, hogy kihasználja ezeket a könnyeket, s a szakítást azonnal végrehajtja! Mindez egy pillanat alatt világosan megjelent a szeme előtt,

s valahányszor ez a kísértő látomás erőt vett rajta, ugyanaz a szédülés verte le lábáról.

Kiszaladt a szobából, s kétszer is ráfordította a kulcsot a zárba. Határozott gondolata támadt: az a kis szobalány, Mariette, akit fél esztendővel ezelőtt el kellett küldeni... Madame de Fontanin tudta, hol van az új helye. Elfojtotta undorát, nem habozott tovább, elment oda.

A negyedik emeleten levő konyhához a hátsó lépcsőn lehetett hozzáférni. A mosogatás ízetlen órája volt. Mariette nyitott ajtót; szőkeség, göndör hajpihék, két gyámoltalan szem: gyermek. Egyedül volt; elpirult, de föl is derült:

– Jaj de örülök, hogy láthatom a nagyságát! Mit csinál Jenny kisasszony, még mindig úgy nő?

Madame de Fontanin habozott. Mosolya fájdalmas volt.

– Mariette... mondja meg nekem az úr címét.

A leány elvörösödött; tágra nyílt szemét elfutotta a könny.

– A címét? – Fejét rázta; nem tudja, vagyis nem tudja már: az úr nem lakik abban a szállodában, ahol... meg aztán akkor majdnem mindjárt elhagyta.

– Hát a nagysága nem tudja? – kérdezte.

Madame de Fontanin lesütötte szemét, s az ajtó felé hátrált, hogy megszökhessék az elől, amit még hallhatna. Rövid csend támadt, s mert a mosogatóedényből sisteregve futott ki a víz a tűzhelyre, Madame de Fontanin gépies mozdulatot tett:

– Forr a vize – mormogta. Aztán még egyre hátrálva hozzátette: – Legalább boldog itt, fiam?

Mariette nem felelt; hanem amikor Madame de Fontanin föl emelte fejét, s tekintetük összetalálkozott, valami állati villanást vett észre benne: gyermekszája félig kinyílt, s megmutatta fogait. Mindkettejük számára végtelennek tetsző habozás után a leány azt dadogta:

– Ha meg tetszene kérdezni Madame Petit-Dutreuilt?

Madame de Fontanin már nem hallotta, amikor zokogásba tört ki. Úgy szaladt le a lépcsőn, ahogy tűzvész elől menekül az ember. Ez a név egyszerre száz véletlenséget magyarázott meg, amit alig vett észre s rendre el is felejtett, most pedig hirtelen fölbukkant emlékezetében, s ellentmondást nem tűrő világossággal kapcsolódott egymásba!

Egy üres bérkocsi haladt arra; belevetette magát, hogy gyorsabban érjen haza. De amikor a címét kellett volna megmondani, ellenállhatatlan vágy vett erőt rajta. Azt hitte, a Szellem sugallatának engedelmeskedik.

– Rue de Monceau! – kiáltotta.

Negyedóra múlva becsöngetett unokanővére, Noémie Petit-Dutreuil ajtaján.

Tizenöt esztendő, szőke, üde, barátságos, nagy szemű leányka nyitott ajtót.

– Szervusz, Nicole, itthon van a mamád?

Érezte magán a gyermek csodálkozó tekintetét.

– Mindjárt hívom, Thérèse néni.

Madame de Fontanin magára maradt az előszobában. Szíve oly erősen dobogott, hogy rányomta a kezét, s nem merte levenni róla. Kényszerítette magát, hogy nyugodtan nézzen körül. A szalon ajtaja nyitva volt; a nap megcsillogtatta a tapéták, szőnyegek színeit; a szobának olyan elhanyagolt és kacér képe volt, mint egy legénylakásnak. „Azt beszéltek, hogy a válása után pénz nélkül maradt” – gondolta magában Madame de Fontanin. Erről eszébe jutott, hogy az ura két hónap óta nem adott neki pénzt, s nem tudja már, miből viselje a háztartás költségeit: felvillant benne a gondolat, hogy talán Noémie fényűzése...

Nicole nem jött vissza. A lakás elcsöndesedett. Madame de Fontanin – egyre nyomasztóbb lelkiállapotban – belépett a szalonba, hogy leüljön. A zongora nyitva, egy dívatlap kiterítve a díványon; egy alacsony asztalkán cigaretták; egy vázában piros szegfűbokréta. Az első pillantás, amit a szobára vetett, növelte kellemetlen érzését. Vajon miért?

Ó, hát mert ő itt van, jelenléte megérzik minden apróságon! Ő állította a zongorát ferdén az ablak elé, éppen mint otthon! Bizonyosan ő hagyta nyitva, vagy ha nem ő, hát az ő kedvéért szakadt vége a muzsikának! Ő akarta ezt a széles, alacsony díványt, a keze ügyében elhelyezett cigarettákat. Őt látta a párnák között heverészve, hanyag eleganciájával, szemhéja alól kiszűrődő vidám tekintetével, lelógó karjával, ujjai közt cigarettával!

Puha lépést hallott a szőnyegen, és összerezgett: megjelent Noémie, csipkepongyolában, karját a leánya vállára téve. Harmincöt esztendő, barna, magas, kissé kövérkés asszony volt.

– Szervusz, Thérèse, bocsáss meg, reggel óta olyan migrénem van, hogy meg sem tudok állni a lábamon. Ereszd le a rolókat, Nicole!

Szemének, arcbőrének ragyogása meghazudtolta. Gyors beszéde elárulta, hogy milyen zavarba hozza ez a látogatás, s zavara nyugtalansággá vált, amikor Thérèse néni a gyermek felé fordulva, szelíden így szólt:

– Beszélnem kell a mamáddal, drágám, magunkra hagynál egy kicsit?

– Eredj tanulni a szobádba! – kiáltott fel Noémie. Aztán túlságosan hangos nevetéssel fordult unokanővérehez: – Rémes, hogy ebben a korban mind a szalonban akarnak pipiskedni. Mondd, Jenny is ilyen? Megvallom, én bizony ilyen voltam, emlékszel? Mama kétségbe volt esve.

Madame de Fontanin azért jött, hogy megkapja a címet, amelyre szüksége volt. De belépése óta oly erősen érezte Jerôme jelenlétét, a sértés oly nyilvánvaló volt, oly bántónak érezte Noémie tekintetét, kiterbélyesedett és közönséges szépségét, hogy ismét engedett ösztöneinek, s esztelen elhatározás fogamzott meg benne.

– De hát ülj le, Thérèse – mondta Noémie.

Thérèse nem ült le, hanem odalépett unokanővérehez, s kezét nyújtott neki. Minden színjadiasság hiányzott a mozdulatából, annyira közvetlen volt, s annyira méltóságos tudott maradni.

– Noémie... – mondta, s egy lélegzetre: – Add vissza az uramat. – Madame Petit-Dutreuilnek arcára fagyott a nagyvilági mosoly. Madame de Fontanin még mindig fogta a kezét: – Ne felelj semmit. Nem teszek szemrehányást; bizonyosan ő volt... Tudom én, hogy milyen... – egy pillanatra elhallgatott, kifogyott a lélegzetből. Ezt a szünetet Noémie nem használta föl védekezésre, s Madame de Fontanin hálás volt neki a hallgatásáért, nem mintha vallomás lett volna, hanem mert azt bizonyította: nem olyan kitanult még, hogy helyből kivédjen ilyen hirtelen támadást. – Ide hallgass, Noémie. A gyermekeink nőnek. A te leányod... az én két gyermekem is nő, Daniel tizennégy éves elmúlt. A példa veszedelmes lehet, a rossz olyan könnyen ragad! Ugye, nem szabad, hogy ez tovább tartson? Hamarosan nem én volnék már az egyetlen, aki látja a dolgot, és...

szenved miatta. – Elfúló hangja könnyögre vált: – Add vissza nekünk most, Noémie!

– De biztosítalak, Thérèse... Megbolondultál!... – A fiatalasszony kezdte összeszedni magát; szeme dühösen villámlott, ajkát elbiggyesztette: – Csakugyan megbolondultál, Thérèse? Én meg elképedésemben csak hagylak beszélni! Álmodtál! Vagy telepletykálták a fejedet! Magyarázd meg a szavaidat!

Madame de Fontanin nem válaszolt, csak mély, szinte gyöngéd pillantással nézte végig unokanővérét, mintha azt mondta volna: „Szegény gyöngé lélek! Mégis különb vagy te, mint az életed!” De pillantása hirtelen a váll kiszögellésére siklott, amelynek meztelen, friss, kővér húsa úgy vonaglott a csipke mintái alatt, mint a hálóba fogott állat: a lelkében felbukkanó kép oly határozott volt, hogy behunyta szemét; arcán a gyűlölet, aztán szenvedés kifejezése suhant végig. Megszólalt, hogy végezzen a dologgal, mintha bátorsága cserbenhagyta volna:

– Lehet, hogy tévedtem... csak add meg a címét. Vagy nem is, nem kérlek arra, hogy megmondd, hol van, csak értesítsd, hogy okvetlenül beszélnem kell vele...

Noémie dereka kiegyenesedett.

– Értesítsem? Hát tudom én, hogy hol van? – Erősen elpirult. – Igazán vége lehetne már ennek a céltalan fecsegésnek! Jérôme meglátogat néha. Hát aztán. Nem titkoljuk. Unokatestvérek vagyunk! Nagy dolog! – ösztöne sértő szavakat súgott neki: – Örülni fog majd, ha elmondom, hogy idejöttél botrányt csinálni!

Madame de Fontanin hátrahőkölt:

– Úgy beszélsz, mint egy utcalány!

– Úgy! No, hát akarod, hogy megmondjam neked az igazat? – vágott vissza Noémie. – Ha egy asszony elveszti az urát, az az ő hibája! Ha Jérôme megtalálja a te társaságodban azt, amit kétségtelesenül máshol keres, most nem kellene utánaszaladgálnod, drágám!

„Lehetséges vajon, hogy igaza van?” – gondolta akaratlanul Madame de Fontanin. Végképpen kifogyott az erejéből. Kísértés fogta el, hogy meneküljön, de megijedt attól, hogy ismét egyedül marad, a címet nem tudja, semmi módja nincs, hogy Jérôme-ot hazahívja. Tekintete ismét megenyhült.

– Noémie, felejtsd el, amit mondtam: Jenny beteg, két napja lázas. Egyedül vagyok. Anya vagy, tudhatod, mi az: ott ülni és várni egy

gyerek mellett, akiben valami betegség kezdődik... Három hete, hogy Jérôme egyetlenegyszer sem volt otthon! Hol van? Mit csinál? Meg kell tudnia, hogy a lánya beteg, muszáj, hogy hazajöjjön! Mondd meg neki! – Noémie kegyetlen csökönységgel rázta a fejét. – Ó, Noémie, mégiscsak lehetetlen, hogy ennyire megromlottál! Ide hallgass, elmondom neked a többit is. Jenny beteg, ez igaz, s nagyon aggódom miatta, de nem ez a legnagyobb baj. – Hangja még alázatosabbra vált. – Daniel itthagyt: eltűnt.

– Eltűnt?

– Fel kellene kutatni. Nem maradhatok egyedül egy ilyen pillanatban... egy beteg gyermekkel... ugye? Noémie, csak annyit mondj neki, hogy jöjjön haza!

Madame de Fontanin azt hitte, hogy a fiatalasszony már engedni fog; a tekintetében részvét látszott, de elfordult tőle, s karját föl-emelve így kiáltott föl:

– Istenem, hát mit csináljak? Ha mondom, hogy nem tehetek érted semmit! – S miközben Madame de Fontanin felháborodottan hallgatott, egyszerre lángba borult arccal fordult vissza ismét: – Nem hiszel nekem, Thérèse? Nem? Hát sajnálom, akkor tudj meg mindent! Megint megcsalt engem! Érted? Megszökött, nem tudom, hova... megszökött valaki mással! Tessék! Most már hiszel nekem?

Madame de Fontanin elsápadt. Gépiesen ismételte:

– Megszökött?

A fiatalasszony levetette magát a díványra, a párnák közé fúrta fejét, és zokogott.

– Ó, ha tudnád, mennyit szenvedtem miatta! Nagyon is sokszor megbocsátottam neki, azt hiszi, mindig meg fogok bocsátani! De nem, soha többet! Gyalázatos módon bánt el velem! A szemem látára, a tulajdon házamban csábított el egy kis tökmagot, egy tizenkilenc esztendőös cselédet! Két hete, hogy a nő megugrott a holmijával együtt, angolosan! Ő pedig odalent várta a kocsiban! Igenis – üvöltötte fölegyenesedve –, az én utcámban, az én kapum előtt, fényes nappal, az egész világ szeme láttára... egy cselédért! Hát elhinnéd ezt?

Madame de Fontanin a zongorához támaszkodott, hogy meg tudjon állni a lábán. Nézte Noémie-t, de nem látta. Szeme előtt látomások vonultak el: újra látta Mariette-et, néhány hónappal előbb, az apró jeleket, összedörgölőzéseiket a folyosón, férje titkos fölszaladásait a hatodik emeletre, egészen addig, amikor kénytelen volt meglátni

mindent, s elküldeni a kislányt, aki fuldoklott kétségbeesésében, s kérte a bocsánatot a nagyságától; újra látta a rakparti padon azt a szemét törölgető nőt, a fekete ruhás kis munkáslányt; aztán végre észrevette közelében Noémie-t, és félrefordult. De pillantása akarata ellenére is visszaszökkent a díványon keresztbe heverő, szép asszonyi testre, csupasz vállára, amit rázott a zokogás, s aminek húsa kiduzzasztotta a csipkét. Nem tudott elhessegetni egy elviselhetetlen képet.

Közben eljutott füléhez Noémie hangjának egy-egy kitörése:

– Ó, ennek vége, vége! Visszajöhet, térden csúszhat előttem, rá se nézek! Gyűlölöm, megvetem. Százszor is rajtaértem, hogy minden ok nélkül hazudik, játékból, mulatságból, ösztönből! Hazudik, mihelyt kinyitja a száját! Született hazug!

– Nem vagy igazságos, Noémie!

A fiatalasszony egy ugrással talpon termett:

– Még te véded? Te?

De Madame de Fontanin közben összeszedte magát; csak ennyit mondott egészen más hangon:

– Nem tudod a címét annak a...?

Noémie gondolkozott egy pillanatig, aztán bizalmasan közelebb hajolt hozzá:

– Nem. De a házmesterné némelykor...

Thérèse egy mozdulattal félbeszakította, s kiment a szobából. A fiatalasszony, hogy valami formát adjon viselkedésének, arcát párnái közé rejtette, s úgy tett, mintha nem látná távozását.

Az előszobában, amikor Madame de Fontanin félrehajtotta a bejárat ajtófüggönyét, egyszerre csak érezte, hogy Nicole két karjával átöleli. A leányka arca könnyben ázott. Nem volt ideje, hogy egy szót is szóljon. A gyermek kétségbeesetten megcsókolta és elfutott.

A házmesterné boldog volt, hogy beszélhet:

– Utánaküldöm a leveleit, a szülőfalujába, Bretagne-ba, Perros-Guirecbe; a szülei bizonyosan továbbítják. Ha érdeklí a nagyságát...
– tette hozzá, és kinyitott egy piszkos névjegyzéket.

Madame de Fontanin, mielőtt hazament, belépett egy postahivatalba, vett egy úrlapot, s ezt a táviratot írta rá:

Victorine Le Gad. Place de L'Église,
Perros-Guirec. (Côtes du Nord.)
Szíveskedjék megmondani M. de Fontaninnek, hogy Daniel fia
vasárnap óta eltűnt.

Aztán zárt levelezőlapot kért:

Gregory lelkész úrnak.
Christian Scientist Society,
Boulevard Bineau, 2/b.
Neuilly-sur-Seine.

Kedves James!

Daniel két napja elment, nem mondta meg, hova, nem ad hírt
magáról; gyötör a nyugtalanság. Azonkívül Jenny is beteg, magas
láza van, amit egyelőre semmi sem indokol. És nem tudom megta-
lálni Jérôme-ot, hogy értesítsem.

Nagyon egyedül vagyok, barátom. Látogasson meg.

Thérèse de Fontanin

5) Gregory lelkész a haldokló Jenny betegágyánál

Harmadnap, szerdán, délután hat órakor, egy magas, hanyag
járású, ijesztően sovány, meghatározhatatlan korú férfi jelent meg
Fontaninék házában.

– Nem hiszem, hogy a nagysága fogadna valakit – mondta neki a
ház mesterné. – Az orvosok vannak odafönt. A kisasszony állapota
reménytelen.

A lelkész felment a lépcsőn. A folyosóra nyíló ajtó nem volt
bezárva. Az előszobában férfifelöltők. Egy ápolónő futott keresztül
a szobán.

– Gregory lelkész vagyok. Mi újság? Jenny beteg?

Az ápolónő ránézett:

– Menthetetlen – mormogta, és eltűnt.

A lelkész úgy összerendezte, mintha arcul csapták volna. Egy-
szerre úgy érezte, hogy megritkult körülötte a levegő; fuldoklott.
Bement a szalonba, és kitérta a két ablakot.

Tíz perc telt el. A folyosóról jöves-menés, ajtócsapkodás hallat-
zott. Aztán emberi hangok: Madame de Fontanin jelent meg

a szobában, utána két feketébe öltözött, idős férfi. Az asszony észrevette Gregoryt, s feléje rohant:

– James! Végre! Ó, barátom, ne hagyjon el!

A férfi zavartan hebegte:

– Csak ma érkeztem vissza Londonból.

Az asszony kivezette a szobából, magára hagyva a két konzultáló orvost. Az előszobában Antoine, ingujjban, a körmeit kefélté; az ápolónő mosdótálat tartott elébe. Madame de Fontanin megragadta a lelkész két kezét. Nem lehetett ráismerni: arca hófehér volt, s mintha minden hús eltűnt volna róla; szája folytonosan remegett.

– Ó, maradjon velem, James, ne hagyjon egyedül! Jenny...

A belső szobák felől nyögések hallatszottak; nem fejezte be a mondatot, beszaladt.

A lelkész közelebb lépett Antoine-hoz, nem szólt semmit, de aggódo tekintete kérdezett. Antoine a fejét rázta.

– Menthetetlen.

– Ó, miért mondja ezt így? – szólt szemrehányó hangon Gregory.

– Agy-hár-tya-gyulladás – tagolta Antoine, homloka felé emelve kezét. „Furcsa alak” – gondolta magában.

Gregory arca sárgás és szögletes volt; fakó, fekete fürtök, mint a holt ember haja, kuszálódtak össze sajátságosan meredek homloka körül. Lekonyuló, borvirágos orrának két oldalán a pillák alatt megbúvó szem foszforeszkálva csillogott: nagyon fekete volt, fehére alig látszott, mindig nedves, meglepően mozgékony – bizonyos fajta majmok szemére emlékeztetett, oly sóvárgó volt és oly kemény. Még rendellenesebb volt az arc alsó fele: néma nevetés, semmiféle ismert érzést ki nem fejező, gúnyos torzulás rángatta minden irányban az állát, melynek bőre simán, pergamenszerűen tapadt a csonthoz.

– Hirtelen? – kérdezte a lelkész.

– A láz vasárnap kezdődött, de a tünetek csak tegnap, kedden délelőtt jelentkeztek határozottan. Azonnal konzíliumot tartottunk. Megtettünk mindent. – Tekintete elrévedezett. – Meglátjuk, mit mondanak ezek az urak, de ami engem illet – jelentette ki, s az arca összerándult –, szegény gyermek szerintem menthe...

– *Oh, don't!*² – szakította félbe nyers hangon a lelkész. Szemét Antoine szemére szegezte; ingerült pillantása rosszul illett össze

² Ó, ne!

szájának különös nevetésével. Mintha elviselhetetlenné vált volna a levegő, gallérijához emelte csontvázkezét, s álla alatt görcsösen kifesztette ujjait: olyan volt ez a kéz, mint egy lázálomban látott pók.

Antoine orvosi szemmel nézte végig a lelkészt. „Feltűnő aszimmetriák – gondolta magában. – S ez a benső nevetés, a mániákus ember kifejezéstelen fintora...”

– Kérem szépen, hazajött Daniel? – kérdezte szertartásosan Gregory.

– Semmi hír nincs róla.

– Szegény, szegény asszony! – mormogta cirógató hangszúllyal a lelkész.

E pillanatban a két orvos kilépett a szalonból. Antoine odament hozzájuk.

– Menthetetlen – mondta orrhangon az idősebbik, s rátette kezét Antoine vállára, aki tüstént a lelkész felé fordult.

Az ápolónő, arra mentében, közelebb lépett, s halkra fogott hangon megszólalt:

– Doktor úr, igazán azt hiszi, hogy...

Gregory most már félrefordult, hogy ne hallja többször ezt a szót. A fulladozás érzete elviselhetetlenné vált. A félig nyitott ajtón keresztül meglátta a lépcsőt: néhány ugrással lent termett, átment az út másik oldalára, vaktában futni kezdett a fák alatt, nevetett a maga különös nevetésével, haja összekuszálódott, kaszáspók-kezét keresztbe fonta a mellén, s tele tüdővel szívta az esti levegőt. „Átkozott orvosok!” – mormolta magában. Úgy ragaszkodott Fontaninéhez, mint a tulajdon családjához. Amikor tizenhat esztendővel ezelőtt kikötött Párizsban, egyetlen penny nélkül, Perrier lelkésznél, Thérèse édesapjánál talált otthont és támogatást. Ezt nem felejtette el soha. Később, jótevőjének utolsó betegsége idején, otthagyt mindent, hogy ott lehessen halálos ágya mellett; az öreg lelkész úgy halt meg, hogy egyik keze a leánya kezében volt, a másik Gregoryéban, akit fiának nevezett. Ez az emlék oly fájdalmasan tört rá ebben a pillanatban, hogy sarkon fordult, és nagy léptekkel visszasietett. Az orvosok kocsija nem állt már a ház előtt. Gyorsan fölment újra.

Az ajtók most sem voltak becsukva. A nyögések elvezették a szobáig. A függönyöket összevonták; a homály tele volt fuldokló, panaszos hanggal. Madame de Fontanin, az ápolónő és a szobalány

az ágy fölé hajolva, nagy nehezen fogták le a kis testet, amely úgy feszült ki és úgy csuklott össze, mint a szárazra vetett hal.

Gregory néhány pillanatilag némán állt, állát fogva, zord képpel. Végre odahajolt Madame de Fontaninhez:

– Megölik a kislányát!

– Mi? Megölik? Hogyan? – dadogta az asszony, görcsösen belekapaszkodva Jenny karjába, mely minduntalan kisiklott a kezéből.

– Ha el nem kergeti őket – folytatta nagy erővel –, megölik a gyermekét.

– Kit kergessek el?

– Mindenkit.

Az asszony kábultan nézett rá: jól értette vajon? Félelmetes volt Gregory epés arca, ahogy közel hajolt hozzá.

Elkapta a levegőben Jenny egyik kezét, lehajolt, és szelíd, éneklő hangon szólította meg:

– Jenny, Jenny! *Dearest!*³ Megismer? Megismer?

A mennyezetre szegezett, öntudatlan tekintet lassan a lelkész felé fordult; az még jobban előrehajolt, s beleakasztotta pillantását, oly csökönyösen, oly mélyen, hogy a gyermek hirtelen abbahagyta a nyögést.

– Hagyják! – mondta ekkor a három nőnek. S mert egyik sem engedelmeskedett, így folytatta, fejét meg sem mozdítva, ellenállhatatlan fensőbbiséggel: – Adják ide a másik kezét. Jól van. És most hagyják el.

A három nő távolabb húzódtott. A lelkész egyedül maradt az ágy fölé hajolva, s belemélyesztette delejes akarátát a leányka haldokló szemébe. A két kar, amit fogott, egy hosszú pillanatilag csapkodott a levegőben, aztán leereszkedett. A két láb rugdalózott még, aztán az is elnyúlt. Végül megadta magát a szem is, és lezárult. Gregory, még mindig előregörnyedve, intett Madame de Fontaninnek, hogy jöjjön oda hozzá.

– Lássá – mormogta –, elcsendesedett. Kergesse el őket, ha mondom, kergesse el! *Béliál gyermekeit!* Csak a Tévelygés uralkodik rajtuk! A Tévelygés fogja megölni a gyermekét. – Nevetett, a látókok néma nevetésével, akik birtokában vannak az örök igazságnak, s akiknek szemében a világ csupa esztelenekből áll. Nem mozdította el Jenny szemére szegezett tekintetét, s halkabban folytatta:

³ Kedvesem!

– Asszony, asszony, a *Rossz nincs a világon!* Ti teremtitek meg, ti adjátok neki gonosz hatalmát, mert félték tőle, mert elfogadjátok a létezését. Nézzte: ezek közül itt egyik sem remél többé. Mind azt mondják: ez a gyermek... önmaga is azt gondolja, s az imént majdnem kimondta: ez a gyermek...! *Örökkévaló! Állíts őrizőt az én szájamra, állíts őrizőt ajkamnak kapujára!* Ó, szegény kicsike, amikor megjelentem itt, nem volt körülötte más, csak az üresség, csak a *Tagadás.* Én pedig azt mondom: ez a gyermek nem beteg! – kiáltott fel olyan magával ragadó meggyőződéssel, hogy a három nő felvillanyozódott tőle. – Egészséges! De hagyjanak engem!

A varázsló óvatosságával fejtette le egyik ujját a másik után, s kis ugrást tett hátrafelé, elengedve a gyermek tagjait – azok pedig engedelmesen nyúltak el az ágyon.

– Jó az élet! – jelentette ki zenélő hangon. – Jó minden szubsztancia. Jó az értelem, és jó a szeretet! Minden egészség Krisztusban van, Krisztus pedig bennünk!

A szobalány és az ápolónő felé fordult, akik a szoba végébe húzódtak:

– Kérem, menjenek ki, hagyjanak magamra.

– Menjenek – mondta Madame de Fontanin. De Gregory egész magasságában fölegyenesedett, s kinyújtott karja elátkozta az asztalt, amelyen üvegcsék, borogatások közt egy jegesvödör állt.

– Vigyétek el ezt mind! – parancsolta.

A nők engedelmeskedtek.

Amikor egyedül maradt Madame de Fontaninnal, jókedvűen fölkiáltott:

– Most pedig *open the window*,⁴ igen, igen, tárja ki egészen, *dear!*

A friss szellő, amely megzizegettette a faszor lombjait, mintha támaszra indult volna a szoba romlott levegője ellen, alulról rontott neki, csigavonalakban csavarta, kikergette – és cirógatása megérintette a beteg égő arcát. A leányka összeborzongott.

– Megfázik – suttogta Madame de Fontanin.

A lelkész előbb csak boldog nevetéssel válaszolt.

– Shut!⁵ – mondta végül. – Csukja be az ablakot, igen, jól van! És gyújtsa meg minden lámpáját, Madame de Fontanin: világosság és

⁴ Nyissa ki az ablakot

⁵ Itt: Csitt!

öröm kell körülöttünk! És a szívünkben is világosság kell körös-körül és sok öröm! Az *Örökkévaló a mi világosságunk, az Örökkévaló, a mi örömünk: mitől félünk hát?* Megengeded, hogy az átkozott óra előtt érkezzem ide! – tette hozzá kezét fölemelve. Azután odahúzott egy széket az ágy fejéhez: – Üljön le. Legyen nyugodt, nagyon nyugodt. Órizza meg önuralmát. Csak azt hallgassa, amit Krisztus sugall. Én azt mondom: Krisztus akarja, hogy ő meggyógyuljon! Akarjuk vele együtt! Idézzük fel a Jónak hatalmas erejét. A Szellem minden. Az anyag a Szellem rabszolgája. Szegény *darling*⁶ – már két napja nem óvja semmi a negatív hatástól. Ó, iszonyodom ezektől a férfaktól és asszonyoktól: mind csak a legrosszabbra gondolnak, nem idéznek föl semmi mást, csak azt, ami árt! S azt hiszik, mindennek vége, ha kifogytak sovány kis bizonyosságaikból!

A sikoltozás újrakezdődött. Jenny ismét hánykolódott. Hirtelen hátravetette fejét, s ajka szétnyílt, mintha utolsót akarna lehelni. Madame de Fontanin az ágyra vetette magát, testével takarta a leánykát, arcába kiáltotta:

– Nem akarom! Nem akarom!...

A lelkész úgy indult felé, mintha őt tenné felelőssé a rohamért:

– Fél? Hát nincs már hite? Isten előtt nincs félelem. A félelem a testé. *Tegyé félre* a testi lényt, az nem az igazi. Márk apostol azt mondta: *Amit imádkozva kértek, higgyétek, hogy már meg is kapjátok azt, s akkor kívánságotok beteljesül.* Hagyja. Imádkozzék! – Madame de Fontanin letérdelt. – Imádkozzék! – ismételte a lelkész szigorú hangon. – Imádkozzék először is önmagáért, gyöngé lélek! Hogy Isten mindenekelőtt visszaadja bizakodását és békességét! Tökéletes bizakodása gyógyítja meg a gyermekét! Forduljon Isten szelleméhez! Egyesítem szívemet a magáéval, imádkozzunk!

Magába mélyedt egy pillanatra, s elkezdte az imát. Eleinte csak mormogás volt: egyenesen állt, sarkát összetette, karját keresztbe fonta, fejét az ég felé emelte, szemét lehunyta; homloka köré tekerdő fürtjei fekete lángok fénykörével övezték. Szavai lassanként hallhatóvá váltak; s a gyermek ritmikus hörgése mintha orgonakíséret lett volna imádságához:

– Mindenható! Megelevenedő lehelet! Te mindenütt jelen vagy, teremtményeid minden darabkájában. Szívemnek legmélyéből

⁶ Drágám

szólítalak. Töltsd el békességgel ezt a súlyosan megpróbált otthont! Távolíts el messze ettől az ágytól mindent, ami nem az élet gondolata! A Rossz csak a mi gyöngeségünkben van. Ó, Uram, űzd el belőlünk a *Tagadást!*... Egyedül Te vagy a Végtelen Bölcsesség, s amit velünk cselekszel, törvényed szerint történik. Ezért bízza reád gyermekét ez az asszony a halál előcsarnokában! Átengedi akaratodnak, elhagyja, lemond róla! És ha úgy kell lenni, hogy elragadd az anyától gyermekét, beleegyeznek, beleegyeznek!

– Ó, hallgasson! Nem, nem, James! – dadogta Madame de Fontanin.

Gregory egy lépést sem tett, csak vállára ejtette vaskezét:

– Gyöngé hitű asszony, te vagy az? Te, akit annyiszor megszállt az Úr szelleme?

– Ó, James, nagyon sokat szenvedtem három nap óta. James, nem bírom tovább!

– Nézem őt – mondta hátrálva a lelkész –, nem ő az már, nem ismerem többé! Engedte, hogy a Gonosz behatoljon gondolatába, magának Istennek templomába! Imádkozzék, szegény asszony, imádkozzék!

A gyermek testét ideges vonaglások barázdálták végig, rángatózott a takaró alatt; szeme újra kinyílt; tágra meredve szegeződött sorba a szobában égő lámpákra. Gregory ügyet sem vetett rá. Madame de Fontanin két karjával erősen átölelte a leánykát, s próbálta megfékezni rángatózásait.

– Legfőbb Erő! – mondta éneklő hangon a lelkész. – Igazság! Te mondád: *Valaki éngem követni akar, mondjon le önnönmagáról.* Nos hát, ha úgy kell lenni, hogy az anya megcsonkuljon gyermekében, belenyugszik! Beleegyeznek!

– Nem, James, nem...

A lelkész előrehajolt:

– Mondjon le! A lemondás ugyanaz, ami a kovász; valamint a kovász dolgozik a lisztben, úgy dolgozik a lemondás a rossz gondolatban, s úgy keleszti meg a Jót! – Aztán fölegyenesedett: – Ha tehát úgy akarsz, Uram, vedd el a leányát, vedd el, lemond róla, átengedi neked! És ha szükséged van a fiára...

– Nem... Nem...

– ...és ha szükséged van arra, hogy elvedd a fiát is, azt is ragadják el tőle! Ne jelenjék meg soha többé az anyai ház küszöbén!

– Daniel!... nem!

– Uram, rábízta fiát a Te bölcsességedre, beleegyeznek mindenbe! S ha úgy kell lenni, hogy férjét is elveszítse, ám legyen!

– Jérôme-ot nem! – nyögte az asszony, térden vonszolva magát.

– Legyen úgy! – folytatta a lelkész, egyre egzaltáltabban. – Vita nélkül, egyedül a Te akaratodból, világosság forrása! Jónak forrása! Szellem!

Rövid szünetet tartott; azután rá sem nézve az asszonyra, így szólt:

– Meghozta az áldozatot?

– Irgalom, James, nem bírom...

– Imádkozzék!

Eltelt néhány perc:

– Meghozta az áldozatot, a *teljes* áldozatot?

Az asszony nem felelt, leroskadt az ágy lába mellé.

Majdnem egy óra múlt el. A beteg mozdulatlan maradt; csak a feje, vörös, megduzzadt feje ingott jobbra-balra; rekedten lélegzett; szemét nem hunyta be többé, s eszelős volt a kifejezése.

Egyszerre csak, anélkül, hogy Madame de Fontanin megmozdult volna, a lelkész összerezett, s mintha nevéen szólította volna, oda-térdelt mellé. Az asszony fölegyenesedett, vonásainak feszültsége enyhült kissé; hosszan elnézte a párnán hátravetett arcocskát, szét-tárta karját, és így szólt:

– Uram, a Te akaratod legyen meg, és ne az enyém!

Gregory nem mozdult. Sohasem kételkedett abban, hogy ez a szó el fog hangzani a maga idején. Behunyta szemét, s egész akaraterejével hívta az isteni kegyelmet.

Egyik óra múlt a másik után. Egy-egy pillanatra azt hitte volna az ember, hogy a kislány elveszti utolsó erejét is, s ami élet maradt benne, tekintetével együtt pislákol. Máskor vonaglások rázták meg a testét; Gregory ilyenkor két tenyerébe fogta a leányka egyik kezét, s alázatosan mondta:

– Aratni fogunk! Aratni fogunk! De imádkozni kell. Imádkozzunk!

Öt óra felé fölállt, a lecsúszott takarót visszatette a kislányra, s kinyitotta az ablakot. Az éjszaka hideg levegője betört a szobába.

Madame de Fontanin még mindig térden állt, s egy mozdulatot sem tett, hogy megakadályozza.

A lelkész kiment az erkélyre. Még alig derengett, az ég megtartotta acélos színét; sötét árokként mélyült el az út. De a Luxembourg-kert fölött halványodott már az ég alja; a fasorban párák szállongtak, s puha fehérségbe burkolták a fák sötét koronáját. Gregory megfeszítette karját, hogy ne borzongjon, s két öklével megmarkolta a korlátot. A könnyű széltől ringatott reggeli hűvösség fürdette nyirkos homlokát, virrasztástól és imától gyűrött arcát. Már kékleni kezdtek a palatetők, a zsalugáterek világosan váltak ki a házak füstös kövei közül.

A lelkész arccal keletnek fordult. Az éjszaka sötét mélyéből széles fénysáv emelkedett fejére, rózsaszínű fény, mely csakhamar az egész eget besugározta. A természet fölébredt; örvendező molekulák milliárdjai csillogtak a reggeli levegőben. S egyszerre új lehelet duzzasztja mellét, emberfölötti erő hatol belé, fölemeli, megnöveli mérhetetlenül. Pillanat alatt határtalan lehetőségek tudatára ébred: gondolata parancsol a világegyetemnek: mindent merhet, odakiálthatja ennek a fának: „Remegj!” – és remegni fog; ennek a gyermeknek: „Kelj föl!” – és életre kel. Kitérja karját; s hirtelen, mintegy folytatva mozdulatát, megremeg a fasor lombozata: a lába alatt levő fáról egész madárfelhő röppen fel, mámoros csipogással.

Ekkor odalép az ágyhoz, ráteszi kezét a térdelő anya hajára, s felkiált:

– Halleluja, *dear!* Megtörtént a teljes tisztogató!

Odamegy Jennyhez.

– Elűzetett a homály! Add a kezedet, édes szívem. – S a gyermek, aki két nap óta jóformán nem is érti a szót, odanyújtja két kezét. – Nézz rám! – S a kába szem, mely eddig mintha nem is látott volna, rászegeződik. – *Megszabadít téged a haláltól, s a földnek vadjai békeességben lesznek veled.* Egészséges vagy, kicsike! Nincs többé homály! Dicsőség Istennek! Imádkozzál! – A gyermek tekintete visszanyerte tudatos kifejezését; mozgatja ajkait; igazán úgy látszik, mintha erőlködne, hogy imádkozni tudjon. – Most, *my darling*, csukd be a szemedet. Csak lassan... Jól van... Aludjál, *my darling*, nincs már semmi baj! Örömmel kell aludni!

Néhány pillanattal utóbb, ötven óra óta először, Jenny szendergett. Mozdulatlan feje lágyan mélyedt a párnába; szempilláinak árnyéka elnyúlt az arcán, egyenletesen lélegzett. Meg volt mentve.

6) A szürke füzet

Szürke vászonba kötött iskolai füzet, arra való, hogy oda-vissza utazhasson Jacques és Daniel közt, nem vonva magára a tanár figyelmét. Az első oldalak ilyenféle beírásokkal voltak összefirkálva:

„Tudod-e Jámbor Róbert évszámait?”

„Hogy írják: rapszódia vagy rhapsodia?”

„Hogy fordítod ezt: eripuit?”

Más oldalak tele voltak megjegyzésekkel és javításokkal, amik Jacquesnak külön lapokra írt költeményeire vonatkozhattak.

Nemsokára rendszeres levelezés alakult ki a két diák között.

Az első hosszabbacska levelet Jacques írta:

Párizs, Amyot-gimnázium, III/A. osztály, QQ⁷, más néven Disznósörte gyanakvó szeme láttára, hétfőn, március tizenhetedikén, három óra harmincegy perc tizenöt másodperckor.

Milyen a lelkiállapotod: közömbös, érzéki vagy szerelmes? Hajlandó vagyok azt hinni, hogy a harmadik, mert inkább illik a természetedhez, mint a másik kettő.

Ami engem illet, minél inkább tanulmányozom érzelmeimet, annál inkább látom, hogy az ember

VADÁLLAT,

és csak a szerelem emelheti föl. Ezt kiáltja sebzett szívem, s az nem csal meg! Nélküled, kedvesem, drágám, közönséges rossz diák, hülye lennék. Neked köszönhetem, hogy érezni tudok!

Sohasem felejttem el azokat a sajnos túlságosan ritka és rövid perceket, amikor egészen egymáséi vagyunk. Te vagy egyetlen szerelmem. Sohasem is lesz más, mert ezer rólad szóló, szenvedélyes emlék szállana meg tüstént. Isten veled, lázas vagyok, halántékom lüktet, szemem elhomályosodik. Ugye, soha semmi nem választ el bennünket egymástól? Ó, vajon mikor leszünk szabadok? Mikor élhetünk együtt, utazhatunk együtt? Imádni fogom az idegen országokat! Együtt gyűjteni halhatatlan és festői benyomásokat, s együtt formálni át költeményekké még azon forrón!

Nem szeretek várni. Írj nekem, amilyen hamar csak lehet. Akarom, hogy még négy óra előtt felelj, ha úgy szeretsz, ahogy én szeretlek!

⁷ Elragadott

Szívem öleli szívedet, mint ahogy Petronius ölelte az ő isteni Eunicéjét!

Vale et me ama!⁸

J.

Daniel ezt felelte a következő lapon:

Érzem, hogy hiába élnék egyedül más éghajlat alatt, az az igazán páratlan kötelék, amely kettőnk lelkét egymáshoz fűzi, akkor is megsejtetné velem mindazt, ami veled történik. Úgy rémlik nekem, hogy viszonyunk fölött nem múlik az idő.

Lehetetlen elmondanom, milyen gyönyörűséget szerzett a leveled. Nem voltál-e barátom, s nem lettél-e annál is több, énemnek igazi fele? Nem járultam-e hozzá a lelked neveléséhez, mint ahogy te is hozzájárultál az enyémehez? Úristen, milyen igaznak és erősnek érzem mindezt, miközben leírom. Élek! És él bennem minden, test, lélek, szív, képzelet, hála a te ragaszkodásodnak, amelyben soha nem fogok kételkedni, én igaz és egyetlen barátom!

D.

Ui. Rávettem anyámat, hogy adjon túl a biciklimen, mert igazi tragacs már.

*Tibi*⁹

Jacques egy másik levele:

*O Dilectissime!*¹⁰

Hogy tudsz egyszer vidám, máskor szomorú lenni? Engem legboldobabb jókedvemben is megragad néha valami keserű emlék. Nem, érzem, soha többé nem lehetek vidám és léha! Mindig elébem mered majd egy elérhetetlen Ideál kísértete!

Ó, néha megértem azoknak a vértelen arcú, halvány apácáknak a rajongását, akik életüket ezen a túlságosan reális világon kívül élik

⁸ Éljj boldogul és szeress engem!

⁹ Tied

¹⁰ Ó, drágám!

le! Ó, jaj, csak azért legyen szárnya az embernek, hogy összetörje a börtön rácsain? Egyedül vagyok egy ellenséges világegyetemben, szeretett apám nem ért meg. Igazán nem vagyok még nagyon öreg, s hátam mögött mégis mennyi letört palánta, mennyi esővé vált harmat, mennyi kielégületlen gyönyör, mennyi keserű kétségbeesés!...

Bocsásd meg, szerelmem, ezt a gyászos hangulatot. Nyilván kialakulóban vagyok: forrong az agyam és a szívem is (még erősebben, ha lehet). Maradjunk egyek! Együtt kerüljük majd el a zátonyokat és az úgynevezett élvezetek örvényeit.

Minden eltűnt a kezemből, de megmarad az a gyönyör, hogy tiéd vagyok, megmarad a titkunk, ó, szívemnek választottja!...

J.

Ui. Sietek befejezni ezt a levelet, sürget a könyvnelküli. Még egy szót sem tudok belőle. Fene egye meg!

Ó, szerelmem, ha nem lennél az enyém, azt hiszem, megölném magam!

J.

Daniel azonnal válaszolt:

Szenvedsz, barátom?

Ó, drága barátom, te, aki oly fiatal vagy, oly fiatal, miért átkozod az életet? Szentségtörő! Azt mondod, hogy lelked a földhöz van láncolva? Dolgozz! Remélj! Szeress! Olvass!

Hogyan enyhítem a lelkedre súlyosodó gyötrelmet? Hol az orvosság e csüggeteg kiáltások ellen? Nem, barátom, az Ideál nem összeférhetetlen az emberi természettel. Nem, nem afféle kiméra az, amit egy poéta álma szült! Az Ideál az én szememben (nehéz megmagyarázni), az én szememben annyit jelent, hogy nagyságot vegyítünk a legszerényebb földi dolgokba is; nagyvá tesszük mindazt, amit csinálunk; teljes kifejllesztése az mindannak, amit a Teremtő Lehelet mint isteni tulajdonságot helyezett belénk. Megértesz? Ez az Ideál, ahogy szívemnek mélyén lakik.

És végül, ha hiszel egy holtig hű barátnak, aki sokat élt, mert sokat álmodott és sokat szenvedett; ha hiszel barátodnak, aki sohasem akart mást, mint a te boldogságodat: újra meg újra el kell gondolnod, hogy nem azokért élsz, akik nem érthetnek meg, nem a külső világért,

amely megvet téged, szegény gyermek, hanem *valakiért* (értem), aki szüntelenül rád gondol, s ugyanazt érzi mindenről, amit te!

Hadd legyen a mi kiváltságos viszonyunk édessége szentelt balzsam a sebedre, ó, barátom!

D.

Jacques tüstént odafirkálta a levél margójára:

Bocsáss meg, drága szerelmem! Az én heves, túlzó, szeszélyes természetem a hibás! A legsötétebb csüggedésből átszökkenek a leghiúbb reménykedésbe; a tenger fenekéről egy pillanat alatt a felhőkig repülök!! Hát soha semmit sem fogok szakadatlanul szeretni? (Ha csak téged nem!!) (S a MŰVÉSZETEMET!) Ez a végzetem! Nyugodj bele ebbe a vallomásba!

Imádlak nagylelkűségedért, virághoz hasonló érzékenységedért, azért a komolyságért, mely ott van minden gondolatodban, minden tettebben, még a szerelem gyönyöreiben is. Minden gyöngédségedet, minden izgalmadat veled egyidőben érzem át! Adjunk hálát a Gondviselésnek, hogy szeretjük egymást, s hogy magánytól marcangolt szívünk egyesülhetett egy feloldhatatlan ölelésben!

Ne hagyj el soha!

És emlékezzünk örökösen arra, hogy

EGYMÁS SZERELMÉNEK

szenvedélyes tárgyai vagyunk!

J.

Két hosszú oldal Danieltől, egyenes, szilárd írás:

Hétfő, április 7.

Barátom!

Holnap leszek tizennégy éves. Tavaly úgy mondtam magamban: tizennégy év... mintha ez valami elérhetetlen, szép álom lenne. Múlik az idő, és lehervaszt bennünket. Alapjában semmi sem változik. Mindig ugyanazok vagyunk. Semmi sem változott, hacsak az nem, hogy csüggedtnek és öregnek érzem magam.

Tegnap este lefekvéskor elővettem egy Musset-kötetet. Legutóbb mindjárt az első sorok olvasása közben megborzongtam, néha még könny is csordult ki a szememből. Tegnap az álmatlanság hosszú

órái alatt felcsigáztam lelkesedésemet – és nem éreztem semmit. Úgy találtam, hogy a mondatok jól vannak megszerkesztve és harmonikusak... Micsoda szentségtörés! Végül mégis fölébredt bennem a költői érzés, gyönyörűséges könnyek áradatával együtt, s végre remegtek lelkem húrjai.

Ó, csak ki ne száradjon a szívem! Félek, hogy az élet megkeményíti szívemet és érzéseimet. Öregszem. Ezek a nagy eszmék: Isten, Szellem, Szerelem, nem dobogtatják már keblemet úgy, mint azelőtt, s a rágszáló Kétely mardos némelykor. Ó, jaj, miért nem élünk lelkünk egész erejével, ahelyett, hogy okoskodnánk? *Túláságosan sokat gondolkozunk!* Irigylem az ifjúság rugalmasságát, mely vakon tud nekirohanni a veszélynek, s nem gondolkozik sokat! Szeretném, ha behunyt szemmel feláldozhatnám magam egy fenséges Eszmének, egy ideális, mocsoktalan Asszonynek, ahelyett, hogy mindig a magam lelkével foglalkozom! Ó, szörnyűek ezek a céltalan vágyakozások!...

Dicséred a *komolyságomat*. Pedig ez a nyomorúságom, ez az átkozott végzetem! Nem vagyok olyan, mint a gyűjtögető méh, amely virágról virágra szállva szívja a mézet. Olyan vagyok, mint a fekete szkarabeusz, amely bezárkózik egyetlen rózsza kelyhébe, s ott él benne, amíg az össze nem zárja fölötte szirmait, megfullad ebben a végső ölelésben, meghal a kiválasztott virág karjai között.

Ilyen hű az én ragaszkodásom hozzád, ó, barátom! Te vagy a gyöngéd rózsza, mely kinyílt számomra ezen a sivár földön. Temesd el fekete bánatomat baráti szíved legmélyébe!

D.

Ui. Húsvéti vakáció alatt nyugodtan írhatsz a lakásomra. Anyám tiszteletben tartja az episztoláimat. (De azért ne írd rendkívüli dolgokat.)

Befejeztem Zola *Összeomlás*-át, kölcsönadhatom neked. Még most is izgatott vagyok, és borzongok tőle. Szép, hatalmas, mély munka. Most kezdem el majd a *Werther*-t. Ó, barátom, ez végre a könyvek könyve. Kivettem Gyptől *A nő meg a férfi*-t, de előbb a *Werther*-t olvasom el.

D

Jacques ezeket a szigorú sorokat küldte neki:

Barátom tizennegyedik születésnapjára:

Van a világegyetemben egy ember, aki nappal kimondhatatlan kínokat szenved, aki éjszaka nem tud aludni; aki szívében szörnyű ürességet érez, amit nem tudott betölteni a gyönyör; fejében összevissza forrong minden tehetsége; élvezetek, vidám cimborák között egyszerre úgy érzi, hogy a sötét szárnyú magány lebeg a szíve fölött; van a világegyetemben egy ember, aki nem remél semmit, aki nem fél semmitől, utálja az életet, és nincs ereje, hogy elhagyja: ez az ember

AKI NEM HISZ ISTENBEN!!!

Ui. Őrizd meg ezt. Majd elolvasod újra, ha elgyötörtnek érzed magad, és hiába kiáltozol a sötétségben.

J.

„Tanultál-e vakáció alatt?” – kérdezte Daniel egy lap tetején.

Jacques ezt felelte:

Befejeztem egy verset a *Harmodiosz és Arisztigeitón*-om módorában – elég jól kezdődik:

Ave Caesar! Im, itt a kékszemű gall leány...
Vesztett hazája kedves táncát néked lejti el!
Miként a vízi lótusz, hófehér hattyúk röpte alatt.

Dereka borzongva hajlik...
Caesar!... Súlyos kardjai csillognak...
Nézd! Hazájának tánca ez!...

Stb.... stb.... És így végződik:

– De te sápadsz, Caesar! – Ó, jaj, háromszor is jaj!
A kardok hegye kebelébe mart!
Kezéből kihull a serleg... szeme lezárul...
Ime, csupa vér
A holdfényben fürdő esték meztelen tánca!
Tóparton lobogó fényes nagy tűz előtt
Ime, vége a táncnak,
Mit a szőke harcos leány járt Caesar ünnepén!

Ezt a címet adtam neki: *Bíbor áldozat*, s van hozzá egy mitikus táncom is. Szeretném az isteni Loïe Fullernek ajánlani, hogy eltáncolja az Olympiában. Gondolod, hogy hajlandó lenne?

Hanem néhány napja visszavonhatatlanul elhatároztam, hogy visszatérek a szabályos vershez és a nagy klasszikusok rímeléséhez. (Valójában azt hiszem, azért néztem le, mert nehezebb.) Elkezdtem egy ódát, rímes versszakokban, arról a mártírról, akiről beszéltem neked! Így kezdődik:

PERBOYRE LAZARISTA ATYÁHOZ

(Mártírhalált szenvedett Kínában, 1839. november 20-án,
Boldoggá avatták 1889. januárjában.)

Üdv néked, szent pap, kinek kínhalála
Világszerte borzongást kelte föl,
Méltó vagy lantom zengő himnuszára,
Mely egy keresztény hőroszt üdvözöl.

De tegnap este óta azt hiszem, hogy igazi hivatásom nem a vers, hanem a novellairás, s ha türelmem lesz hozzá, a regény. Nagy téma dolgozik bennem. Ide hallgass!

Fiatal leány, nagy művész gyermeke, egy műterem zugában született, maga is művész (azazhogy kissé könnyebb fajta, de ideálját nem a családi életbe helyezik, hanem a Szépnek kifejezésébe); szereti egy szentimentális, de nyárspolgári fiatalember, akit vad szépsége megbűvölt. De nemsokára szenvedélyesen meggyűlölik és elhagyják egymást; a férfi, hogy tiszta családi életet éljen egy kis vidéki leánnyal, a leány pedig szerelmi kétségbeesésében tobzódásba merül (vagy Istennek szenteli lángelméjét, még nem tudom). Ez a témám: mit szól hozzá a barát?

Ó, látod, nem csinálni semmit, ami mesterkéltné követni a természetünket, s ha úgy érezzük, hogy alkotásra születünk, úgy tekinteni magunkat, mint akinek a legkomolyabb és a legszebb küldetés, egy nagy kötelesség jutott osztályrészül a világon! Igen! Őszintének lenni! Őszintének lenni mindig és mindenben! Ó, mily kegyetlenül üldöz ez a gondolat! Hányszor nem véltem észrevenni magamban az álművészek, az álzszenik álnokságát, amiről Maupassant beszél a *Vízen* lapjain. Émelyegtem az undortól. Ó, drágám, mily hálás

vagyok Istennek, hogy nekem adott tégedet, mily nagy szükségünk lesz egymásra örökkön-örökké, hogy jól ismerjük önmagunkat, és valódi tehetségünk felől sohase ringassuk magunkat illúziókba!

Imádlak, és szenvedélyesen szorítom meg kezedet, mint ma reggel, tudod? Egész lényemmel, amely tiéd, teljesen és gyönyörrel a tiéd!

Vigyázz! QQ' rossz szemmel néz ránk. Nem tudja megérteni, hogy valakinek nemes gondolatai lehetnek, s azokat közli barátjával, amíg ő a Sallustiusát babukolja!

J.

Jacquestől származott ez az egyhuzamban írt, szinte olvashatatlan levél is:

Amicus amico!¹¹

Túlságosan tele van a szívem, kicsordul! Amit lehet, papírra vetek tajtékzó hullámaiból:

Szenvedni, szeretni, remélni születtem, remélek, szeretek és szenvedek! Életem története két sorban elfér: a szerelem éltet, s csak egy szerelmem van: TE!

Ifjú éveim óta szükségét éreztem annak, hogy szívem forrongását átöntsem valakinek a szívébe, aki egészen megért. Mennyi levelet írtam valamikor egy képzelt személynek, aki úgy hasonlított hozzám, mint egy testvér! Fájdalom, a szívem beszélt, vagyis inkább írt mámorosan a tulajdon szívemnek. Aztán egyszerre Isten úgy akarta, hogy ez az ideál testet öltjön, s benned testesült meg, ó, szerelmem! Hogy is kezdődött? Az ember nem tudja már: láncszemről láncszemre haladva eltéved az eszmék útvesztőjében, s nem találja meg a kezdetet. De lehet-e álmodni is valami oly gyönyörűségeset és felségeset, mint ez a szerelem? Hiába keresek hasonlatokat. A mi nagy titkunk mellett elhalványul minden! Nap ez, mely melengeti és beragyogja kettőnk életét! De mindezt nem lehet leírni! Leírva ez egy virág fényképéhez hasonlít!

De elég ebből!

Lehet, hogy segítségre, vigaszra, reményre van szükséged, és én nem gyöngéd szavakat küldök neked, hanem egy önző szív sopánkodásait, amely csak önmagáért él. Bocsáss meg, szerelmem! Nem

¹¹ Jó barát a jó barátnak!

tudok neked másként írni. Válságon megyek át, a szívem szárazabb, mint egy vízmosás sziklás medre. Nem vagyok biztos semmiben, magamban sem, van-e ennél kegyetlenebb baj a világon?

Vess meg! Ne írj nekem többé! Szeress mást! Nem vagyok méltó többé, hogy neked ajándékozz magad!

Ó, a végzetes sors iróniája – hová taszít engem? Hová?? A semiségbe!!!

Írj! Ha te nem volnál többé az enyém, megölném magam!

*Tibi eximo, carissime!*¹²

J.

Binot abbé odatett a füzet végéhez egy levélkét, amelyet a tanár a szökés előtt való napon fogott el.

Jacques írása volt, szörnyű ceruzafirkálás:

Szégyen, gyalázat azokra, akik gyáván és bizonyíték nélkül vádolnak!

SZÉGYEN ÉS GYALÁZAT!

Ez az egész cselszövés aljas kíváncsiságból származik! Turkálni akartak a barátságunkban, s az eljárásuk gyalázatos!

Semmi gyáva megalkuvás! Szembenézni a viharral! Inkább meghalni!

Szerelmünk fölötté áll minden rágalomnak és fenyegetésnek!

Bizonyítsuk be!

Tied MINDÖRÖKRE

J.

7) A szökés – Jacques és Daniel Marseille-ba – Hajóra próbálnak szállni – Daniel éjszakája – Toulon felé

Vasárnap este, éjfél után érkeztek Marseille-be. Felcsigázottságuk lelohadt. Kétrét görnyedve aludtak a rosszul világított vasúti kocsis fapadlóján; a megérkezés a pályaudvarra, a forgó talplemezek lármája felriasztotta őket; hunyorgó szemmel, hallgatagon, nyugtalanul, kijózanodva léptek a peronra.

Hálni kellett valahol. A pályaudvarral szemközt „Szálloda” felírású fehér lámpagömb alatt egy fogadós leste a vendégeket. Daniel, akinek biztosabb modora volt, két ágyat kért éjszakára. A fogadós

¹² Búcsúszom tőled, legkedvesebbem!

elvől bizalmatlankodott, s kérdezett tőlük egy s más. (Felkészültek mindenre: apjuk lemaradt Párizsban egy otthon felejtett csomag miatt, bizonyosan megérkezik holnap az első vonattal.) A fogadós fűtyörészett, és gonosz tekintettel vizsgálgatta a gyerekeket. Végre kinyitotta a vendékönyvet:

– Írja be a nevüket.

Danielhez fordult, mert az látszott idősebbnek – tizenhat évesnek nézte volna az ember –, de legfőképpen azért, mert vonásainak és egész megjelenésének előkelősége valamelyes tiszteletet parancsolt. Levette kalapját, amikor a szállodába lépett; nem félénkségből; valahogy úgy tudta kalapját levenni és karját leengedni, mintha azt mondta volna: „nem éppen miattad veszem le a kalapomat, hanem mert ragaszkodom az udvarias szokásokhoz.” Szimmetrikusan nőtt fekete haja határozott vonalban vált ketté feltűnően fehér homloka közepén. Hosszúkás arcát keményen megrajzolt áll zárta le, amely akaraterőre és nyugalomra vallott, de semmi brutális nem volt benne. Tekintete gyöngeség és kihívás nélkül állta a fogadós vizsgálódását, s a jegyzékbe habozás nélkül írta be: *Georges és Maurice Legrand*.

– A szoba két frankba kerül. Itt mindig előre szokás fizetni. A hajnali vonat fél hatkor érkezik, majd zörgetek maguknál.

Nem merték megmondani, hogy majd meghalnak éhen.

A szoba bútorzata: két ágy, egy székes egy mosdótál. Amikor beléptek, mindkettő egyformán zavarba jött attól, hogy le kell vetkőzniök egymás előtt... Már semmi kedvük nem volt aludni. Hogy a kínos pillanatot késleltessék, leültek az ágyukra, és számvetést csináltak: kettejük megtakarított pénze összesen száználcványolc frank volt, ezt elosztották egymás közt. Jacques kiforgatta zsebeit, s előszedett egy kis korzikai tórt, egy okarinát, egy huszonöt centime-os Dante-fordítást, s végül egy rúd félig elolvadt csokoládét, amit tüstént megfelelezt Daniellel. Aztán nem tudták, mitévők legyenek. Daniel, hogy időt nyerjen, kifűzte a cipőjét, Jacques követte példáját. Zavarukat valami határozatlan aggodalom növelte. Végre Daniel elszánta magát; elfűjta a gyertyát, azt mondta:

– Akkor hát eloltok... Jó éjt! – s igen gyorsan, némán feküdtek le.

Reggel még öt óra előtt dörömböltek az ajtajukon. Úgy öltöztek fel, mint valami kísértetek, a hajnali szürkület világánál. Annyira féltek a beszélgetéstől, hogy visszautasították a kávé, amit a

fogadás főzött nekik, és borzongva, éhesen mentek be a pályaudvar étkezőjébe.

Délig minden irányban végigfutkosták Marseille-t. A napvilág és a szabadság visszaadta vakmerőségüket. Jacques vett egy jegyzőkönyvecskét, hogy benyomásait leírja, s időnként megállt, ihletett tekintettel, jegyzeteket firkálva. Kenyeret, felvágottat vásároltak, lementek a kikötőbe, letelepedtek az összecsavart kötelekre, a nagy, mozdulatlan hajók és ringatózó vitorlások között.

Egy tengerész felállította őket, hogy a köteleket szétcsavarja.

– Hová mennek ezek a hajók? – kockáztatta meg Jacques.

– Hát ki hova. Melyiket gondolod?

– Azt a nagyot.

– Az Madagaszkárba.

– Igazán? Láthatjuk, amikor elmegy?

– Nem. Ez csak csütörtökön indul. Hanem ha kirándulást akarsz látni, gyere ide délután ötkor: az ott, a La Fayette, indul Tuniszba.

Végre tudták, mit akarnak.

– Tunisz – jegyezte meg Daniel –, az nem Algéria...

– De mégiscsak Afrika – mondta Jacques, s leharapott egy darabot a kenyérből. Ahogy ott guggolt, egy rakás ponyvának támaszkodva, vörös, kemény, bozontos hajával, amely úgy nőtt alacsony homloka fölött, mint a fű, csontos fejével, elálló fülével, sovány nyakával, rossz formájú kis orrával, amit folyvást fintorgatott: olyan volt, mint a bükkmakkot majszoló mókus.

Daniel abbahagyta az evést.

– Te... ha íránk *nekik* innét, mielőtt...

A kisfiú tekintete tüstént elnémította.

– Megbolondultál? – kiáltotta tele szájjal. – Hogy már az érzézésnél elkapjanak?

Haragos képpel meredt a barátjára. Kellemetlen arcában, amelyet még jobban elcsúfítottak a szeplők, lenyűgöző külön életet élt kemény kék színű, kicsi, mélyen ülő, akaratos nézésű szeme, tekintete annyira változó volt, hogy alig lehetett kiolvasni: most komoly, aztán egyszerre huncut; most szelíd, sőt hízelkedő, aztán egyszerre gonosz, szinte kegyetlen; néha könnybe borult, de többnyire száraz, égő, s mintha nem is tudna elérzékenyülni soha.

Daniel már-már visszavágott, de aztán nem szólt mégsem. Békés arcát védtelenül szolgáltatotta ki Jacques ingerültségének;

elmosolyodott, mintha mentegetőzni akarna. Sajátságos módon tudott mosolyogni: hullámos vonalú ajka hirtelen fölrándult bal felé, s látni engedte fogait; komoly vonásaiba valami elbűvölő szabálytalanságot vitt ez a vidámság.

Miért nem lázadt föl ez a megfontolt nagyfiú ennek a kis kölyöknek a tekintélye ellen? Hiszen nevelése s az a szabadság, amelyet élvezett, vitathatatlan elsőszülöttségi jogot adott neki Jacques fölött. Nem is beszélve arról, hogy a gimnáziumban, ahol összetalálkoztak, Daniel jó diák volt, Jacques meg a legrosszabbak közé tartozott. Daniel világos esze előbbre járt, mint az erőfeszítés, amit megkívántak tőle. Jacques, éppen ellenkezőleg, rosszul vagy sehogy sem dolgozott. Az intelligencia hiányzott belőle? Nem. Csakhogy, szerencsétlenségére, intelligenciája minden más irányba inkább fejlődött, mint tanulmányai irányában. Egy benső démon százféle bolond cselekvést sugallt neki; sohasem tudott egy kísértésnek ellenállni; egyébiránt beszámíthatatlannak látszott, mint aki csak a démon szeszélyeinek tesz eleget. Hátra van még a legfurcsább: bár minden tekintetben a legrosszabb diák volt az osztályában, társai, sőt tanárai is, akarva, nem akarva, valami érdeklődést éreztek iránta: a gyerekek közt, akiknek egyénisége szendergett a megszokás és a fegyelem takarója alatt, s a tanárok között, akiknek energiáját kikezdte a kor és a megszokott munka, ez a kellemetlen arcú, rossz diák, akiből azonban ki-kirobbant az őszinteség és az akarat, aki mintha a maga által és egyedül önmagának teremtett, képzelt világban élt volna, aki habozás nélkül vetette magát a legéretlenebb kalandokba, és sohasem félt semmi kockázattól – ez a kis szörnyeteg ijedelmet keltett, de valami öntudatlan tiszteletet is ébresztett. Daniel az elsők közé tartozott, akiket vonzott ez a természet, mely csiszolatlanabb volt az övénél, de annál gazdagabb, s szakadatlanul csodálkozásba ejtette és tanította; egyébiránt az ő természetében is volt valami tűz s valami hajlam a szabadságra és a lázadásra. Ami Jacques-ot illeti, aki félbennlakó volt egy katolikus intézetben, s olyan családból származott, amelynek életében nagy helyet foglalt el a vallás gyakorlása: ő mindenekelőtt a körülötte emelt korlátok közül akart újra kiszökni, amikor magára próbálta vonni a figyelmét ennek a protestáns fiúnak, akinek személyében már megérezte az övével ellentétes világot. De pajtáskodásuk néhány hét alatt, az elharapódzó tűz gyorsaságával, kizárólagos szenvedéllyé vált, s végre mind

a kettő megtalálta benne az orvosságát annak az erkölcsi magányosságnak, amelytől öntudatlanul szenvedett. Szűzies, misztikus szerelem volt ez, amelyben kettejük ifjúsága a jövő felé irányuló azonos lendületben olvadt össze; közös tulajdonukká vált mindaz a túlzó és ellentétes érzelem, amely tizennégy esztendő s lelkükön rágódott, a selyemhernyók és a titkosírás szenvedélyétől kezdve a legtitkosabb lelkiismereti aggályokig, addig a mámorító élnivágásig, amit minden átélt nap felébresztett bennük.

Daniel csöndes mosolya megnyugtatta Jacques-ot, újra harapdálni kezdte kenyerét. Arcának alsó fele elég közönséges – a Thibault-állkapocs –, nagy szája volt és cserepes ajka; csúnya, de kifejező, parancsoló, érzéki száj. Fölemelte a fejét:

– Meglátod, tudom – jelentette ki –, Tuniszban könnyű az élet! A rizsültetvényeken minden jelentkező munkát kaphat; bételt rág az ember, az nagyszerű... Azonnal fizetnek, enni annyit kapsz, amennyit akarsz, datolyát, mandarint, guajavát...

– Onnan majd írunk nekik – kockáztatta meg Daniel.

– Talán – igazította helyre Jacques, megrázva vörösés fejét. – De csak majd ha megvetettük a lábunkat, s ők belátták, hogy meg tudunk lenni nélkülük.

Elhallgattak. Daniel nem evett már, elnézte maga előtt a nagy, fekete hajótesteket, a teherhordók nyüzsgését a napsütötte kőkockákon s a sűrű árbocköteleken keresztülragyogó látóhatárt: küzdött magával, s ezt a látványt hívta segítségül, hogy ne kelljen anyjára gondolnia.

Az volt a fontos, hogy még ma délután fölkerüljenek a La Fayette-ra.

Egy kávéházi pincér megmutatta nekik a hajózási vállalat irodáját. A viteldíjak ki voltak függesztve. Daniel odahajolt a pénztárlakhoz.

– Kérem, az apám küldött, hogy vegyek két harmadosztályú jegyet Tuniszig.

– Az apád? – mondta az öreg hivatalnok, s tovább dolgozott. Csak homlokának felső része emelkedett ki az írások közül. Jó ideig írt még. A két gyermeknek kezdett inába szállni a bátorsága.

– No – mondta végül a hivatalnok, föl sem tekintve – mondd meg neki, hogy jöjjön ide ő maga az irataival együtt, érted?

Érezték, hogy az irodában levő emberek vizsgálatni kezdik őket. Válasz nélkül kioldalogtak. Jacques dühöngve mélyesztette kezét a zsebébe. Képzletében már tíz különböző csomagás jelent meg: beállnak hajósinasnak; vagy csomag módra utaznak, beszőgett ládákbán, ellátva magukat élelmiszerrel; vagy inkább bárkát bérelnek, és kis, napi utakat téve, a part mentén haladnak Gibraltárig, Marokkóig, esténként megállnak a kikötőkben, okarináznak és tányéroznak a vendéglők teraszán.

Daniel elgondolkozott; ismét hallotta a titkos figyelmeztetést. Nem először elutazásuk óta. De most nem menekülhetett előre, tudomásul kellett venni: lelkében egy elégedetlen hang helytelenítette, amit cselekedtek.

– Hátha Marseille-ben maradnánk, és jól elrejtőzködnénk?
– indítványozta.

– Két napon belül nyomunkra akadnának – vágott vissza Jacques vállat vonva. – Már ma is mindenütt kerestetnek bennünket, afelől bizonyos lehetsz.

Daniel látta odahaza nyugtalan anyját, aki kérdésekkel szorongatja Jennyt, aztán elmegy az igazgatóhoz megkérdezni, hogy mi történt a fiával.

– Ide hallgass – mondotta. – Valami elfojtotta a lélegzetét; meglátott egy padot, s arra leültek. – Most van itt az ideje, hogy gondolkozzunk – folytatta nekibátorodva. – Végre is, ha két-három napig mindenütt keresnek bennünket, talán elég büntetés lesz nekik.

Jacques ökölbe szorította a kezét.

– Nem, nem és nem! – üvöltötte. – Hát mindent elfelejtettél már? – Ideges teste annyira megfeszült, hogy nem is ült már a padon, csak nekitámaszkodott, mint egy fadarab. Szeme szikrázott a bosszúvágytól, az intézet ellen, az abbé, a gimnázium, az igazgató, az apja, a társadalom, az általános igazságtalanság ellen. – Sohasem fognak hinni nekünk! – kiáltotta. Hangja elrekedt: – Ellopták a szürke fületünket! Nem értik, nem érthetik meg! Láttad volna az abbét, hogy igyekezett engem vallomásra bírni! Hogy jezsuitáskodott! Te, amiért protestáns vagy, képes vagy mindenre!

Szégyenében félrefordította a tekintetét, Daniel lesütötte a szemét; kegyetlen fájdalom markolt belé arra a gondolatra, hogy anyját is megérinthesi ez az utálatos gyanú. Azt mormogta:

– Gondolod, hogy elmondják a mamának?

De Jacques nem hallgatott oda.

– Nem, nem és nem! – folytatta. – Tudod, hogy miben állapodtunk meg. Nem változott semmi! Elég volt az üldözésből! Alászolgája! Majd ha tettekkel mutatjuk meg, hogy mik vagyunk, s hogy nem szorulunk rájuk, meglátod, hogy meg fognak becsülni! Csak egy megoldás van: kivándorolni, megélni nélkülük, ez az egész! Akkor aztán igenis, megírni nekik, hogy hol vagyunk, föltételeket szabni, kijelenteni, hogy barátok akarunk maradni, és szabadok akarunk lenni, mert egyek vagyunk életre-halálra! – Elhallgatott, erőt vett magán, s nyugodt hangon folytatta: – Vagy pedig, megmondtam neked, megölöm magam.

Daniel rémült pillantást vetett rá. A sárga szeplőkkel teliszórt, halvány kis arc kemény volt, semmi üres hetvenkedés nem látszott rajta.

– Esküszöm neked, erősen elhatároztam, hogy nem kerülök vissza a karmaik közé! Előbb megmutatom, hogy ki vagyok. Vagy megszököm, vagy pedig... – S megmutatta mellénye alatt a korzikai tör nyelét, amelyért vasárnap délelőtt hazaszaladt a bátyja szobájába. – Vagy még inkább ez – folytatta, s kihúzott a zsebéből egy papirosba kötözött üvegcsét. – Ha nem akarnál velem hajóra szállni, nem tartana soká; így!... – olyan mozdulatot tett, mintha kiinná az üvegcsé tartalmát – és halva esne össze.

– Mi ez? – dadogta Daniel.

– Jódtinktúra – mondta tagoltan Jacques, s szemébe nézett barátjának.

Daniel könyörgött:

– Add ide, Thibault...

Rémületében is érezte, hogy erőt vesz rajta a szeretet és a csodálat; hatalmába került Jacques rendkívüli varázserejének; most egyszerre ismét csábította a kaland. Hanem Jacques már a zsebébe süllyesztette az üvegcsét.

– Mozogjunk – mondta sötét pillantással. – Ülve nem lehet jól gondolkozni.

Négy óraker visszajöttek a rakpartra. A La Fayette körül óriási sürgés-forgás volt: teherhordók szakadatlan sorban, vállukon ládákat cipelve, bábjukat hurcoló hangyákhoz hasonlóan haladtak föl a palákon. A két gyermek – elől Jacques – ugyanezen az úton indult el. A frissen felmosott fedélzeten a tengerészek egy tátongó lyukon át

csigaszerkezettel engedték le a poggyászdarabokat a hajóúrbé. Egy tömzsi, hajlott orrú, körszakállas, fekete szőrzetű, sima és rózsaszín arcbőrű ember vezette a munkát, kék kabátban, amelynek egy aranyász volt az ujján.

Jacques az utolsó pillanatban félreállt.

– Bocsánat – szólta Daniel, lassan leemelve kalapját –, uraságod a kapitány?

– Miért? – nevette el magát a férfi.

– Az öcsémmel vagyunk itt. Arra szeretnénk kérni... – még mielőtt befejezte volna, érezte Daniel, hogy rossz útra siklott, s el van veszve – ...hogymehessünk a hajóval... Tuniszba...

– Csak így? Egyedül? – mondta hunyorogva a férfi. Vérekes szemének kifejezésében érezhető volt valami vállalkozó szellem s egy kis bolondság, mely messzebbre járt, mint a szavai.

Daniel nem tehetett mást, folytatta az előre megbeszélt hazugságokat.

– Marseille-be jöttünk az apánk után; de neki állást kínáltak Tuniszban egy rizsültetvényen, és... írt nekünk, hogy menjünk utána. De van, amiből az utat megfizessük – tette hozzá rögtönözve, s mihelyt ennek az ötletnek engedett, már fel is fogta, hogy ez az ajánlat éppoly ügyetlen volt, mint a többi.

– No, jó. De hát itt kinél laktok?

– Se... senkinél. A pályaudvarról jövünk.

– Nem ismertek senkit Marseille-ben?

– N... nem.

– És ma délután hajóra akartok szállni?

Daniel már azon a ponton volt, hogy nemmel válaszol és elszalad. Azt dadogta:

– Igenis.

– Nohát, fiacskáim – nevetett a férfi –, szerencsétek, hogy nem az öreggel találkoztatok, mert az nem érti a tréfát, nyakon fogott volna benneteket s elküldött volna a rendőrségre, hogy tisztázza a dolgot... nem beszélve arról, hogy ilyen fickókkal nem is tehet mást az ember – kiáltotta hirtelen, s elkapta Daniel karját. – Hé, Charlot, fogd meg a kisebbiket, én meg...

Jacques, aki látta a mozdulatát, eszeveszett ugrással repült át a ládák fölött, egy lendülettel elkerülte Charlot kinyújtott karját, három ugrással a pallón termett, majomügyességgel átsiklott a teherhordók

között, leugrott a rakpartra, s eliramodott bal felé. De hát Daniel? Visszafordult: kiszabadult Daniel is! Jacques látta, amint ő is végigtaszigálja a hangyák sorát, lecsúszik a létrákon, leugrik a partra, és jobbra fordul, miközben az, akit ők kapitánynak néztek, a hátulsó korlátra hajol, s kacagva nézi menekülésüket. Jacques újra furásnak eredt; majd összetalálkoznak később, egyelőre el kell vészni a tömegben, minél messzebb kerülni a kikötőtől!

Negyedórával utóbb lélegzetéből kifogyva megállott – egyedül egy elhagyatott, külvárosi utcában. Először gonosz örömet érzett arra a gondolatra, hogy Danielt el is csíphették volna; megérdemelte volna: az ő hibája, hogy nem sikerült a tervük. Gyűlölte, s már azon a ponton volt, hogy kimegy a városból, egymaga menekül tovább, s nem törődik vele többé. Cigaretta-t vásárolt és rágyújtott. Hanem egy új városrészen át tett nagy kerülő után végül is visszatért a kikötő felé. A La Fayette még mindig mozdulatlanul állt. Messziről látta, hogy a fedélzetek három emeletét szorosan egymás mellett álló alakok lepték el; a hajó indulni készül. Jacques a fogát csikorgatta, és sarkon fordult.

Most keresni kezdte Danielt, hogy haragját kitölthesse valakin. Különböző utcákba fordult be, kijutott a Canebière-re,¹³ egy pillanatra belevegült a tömegbe, aztán visszafordult. Fullasztó, vihar előtti hőség nehezedett rá a városra, Jacques-ot előntötte a verejték. Hogy bukkanjon rá Danielre ennyi ember között? Egyre inkább elhatalmasodott rajta a vágy, hogy társát megtalálja, miközben reménysége egyre csökkent. Az ajka égett, kiszáritotta a cigaretta és a láz. Nem félt már attól, hogy észreveszik, nem törődött a zivatar távoli morájával, futkosni kezdett hol erre, hol arra; szeme belefájdult a keresésbe. A város képe hirtelen megváltozott: a világosság mintha a kövezetből áradt volna, és a házak homlokzata világosan rajzolódott ki az ibolyaszínű égen; közeledett a vihar, nagy esőcseppek kezdtek szétloccsanni a gyalogjárón. Megreszketett egy hatalmas, egészen közeli mennykőcsapástól. Most lépcsők mellett haladt el, oszlopos, kiugró homlokzat alatt: egy templom kapuja tárult föl előtte. Beugrott.

¹³ Marseille legforgalmasabb sugárútja: a kikötőbe vezet.

Lépései bolthajtások alatt visszhangzottak; orrát jól ismert illat csapta meg. Egyszerre megkönnyebbülést, biztonságot érzett: nem volt többé egyedül, Isten jelenléte körülvette, menedéket adott neki. De ugyanebben a pillanatban új félelem rohanta meg: szokása óta egyszer sem gondolt Istenre; s egyszerre úgy érezte, hogy fölötte lebeg a láthatatlan Tekintet, amely átjárja és kifürkészi a legtitkosabb szándékokat is. Tudatára ébredt annak, hogy nagy bűnös, kinek jelenléte meggyalázza a szent helyet, s akire Isten az ég magasából lesújthat villámával. Az eső csörgedezett a tetőkön, heves villámok világították meg az apszis színes ablaküvegeit; egymást követte a mennydörgések hangja, mintha bűnöst keresett volna, ott hömpölygött a gyermek körül a boltívek homályában. Jacques leborult egy térdeplőre, egészen kicsire húzta össze magát, lehajtotta fejét, és sietve mondott el néhány Miatyánkot meg Üdvözlégyet...

Végre ritkulni kezdett a dörgés, a színes ablakokon egyenletesebb világosság szűrődött be, a vihar eltávolodott; a közvetlen veszély elmúlt. Az az érzése volt, hogy csalt, és nem érték rajta. Leült; lelke mélyén még bűnösnek érezte magát, de az a gonosz büszkeség, hogy kivonta magát az igazságszolgáltatás alól, édes volt, akármily féltéken jelentkezett is. Leszállt az este. Mire vár itt? Megnyugodva, elzsibbadva szegezte szemét a szentély imbolygó fényű mécsesére, a kielégületlenség és az unalom határozatlan érzésével, mintha a templom elvesztette volna a szent hely jellegét. Egy sekrestyés zárni kezdte a kapukat. Elfutott, mint a tolvaj, fohász, térdhajtás nélkül; tudta jól, hogy Isten bocsánatát nem viszi magával.

A kövezetet friss szél szárította föl. A sétálgatók száma megfogyatkozott. Hová lehetett Daniel? Jacques elképzelte, hogy baja esett; szemét elfutotta a könny, nem látta tisztán az utat, s gyorsabban lépkedve fojtotta vissza sírását. Ha hirtelen meglátja Danielt, amint a kocsiuton át feléje jön, elájult volna a szeretettől.

Nyolcat ütött az óra az Accoules tornyában. Az ablakok kivilágosodtak. Megéhezett, kenyeret vásárolt, s ment tovább az orra után, hurcolta kétségbeesését, s nem is gondolt már arra, hogy a járőkelőket vizsgálgassa.

Két órával később fáradtságtól összetörve, egy elhagyatott fasor végében meglátott egy fák alatt rejtőző padot. Leült. A platánlevelekről csöpögött a víz.

Durva kéz rázta meg a vállát. Elaludt volna? Rendőr volt: azt hitte, meghal, minden erő kiszaladt a lábából.

– Eredj haza, de gyorsan!

Jacques elszaladt. Nem gondolt már Danielre, nem gondolt már semmire; fáj a lába; messze elkerülte a rendőröket. Visszatért a kikötőbe. Az óra éjfélét ütött. A szél elállt; a vízen színes fények ringatóztak kettesével. A rakpart elhagyatott volt. Majdnem belebotlott egy koldus lábába, aki két bála közt meghúzódva horkolt. Most még a félelemnél is erősebb, ellenállhatatlan vágy fogta el, hogy elnyújtózzék, azonnal, akárhol, s aludjék egyet. Tett még néhány lépést, fölemelte egy nagy ponyva sarkát, megbotlott az ázott fa szagát árasztó ládák között, elesett és elaludt.

Eközben Daniel bolyongott, és kereste Jacques-ot.

Kószált a pályaudvar környékén, a szálloda közelében, ahol megháltak, a hajózási társaság irodája körül: hiába. Ismét lement a rakpartra. A La Fayette helye üres volt, a kikötő kihalt: a vihar hazakergette az ácsorgókat.

Lekonyult fejfelé tért vissza a városba. Vállát csapkodta a zápor. Vásárolt valami elemózsiát Jacques-nak és magának, s leült a kávéházban, ahol reggel megpihentek. Ezt a városrészt valóságos felhőszakadás árasztotta el; minden ablakredőnyt fölhúztak; a kávéházi pincérek szalvétájukat fejükre borítva legördítették a teraszok széles ernyőit. A villamosok túlkölés nélkül jártak, áramszedőik szikrákat szórtak az ólomszürke ég felé, s a víz ekevas alakban freccsent föl a sínek mindkét oldalán. Danielnek átázott a lába, lüktetett a halántéka. Vajon mi történt Jacques-kal? Talán nem is az elvesztése miatt szenvedett annyira, hanem mert elképzelte a fiú aggodalmát, magányos kétségbeesését. Meg volt győződve, hogy megpillantja, amint felbukkan a pékműhely sarkán, és lesett rá; már előre látta sápadt arcát, vetélő módjára járó, kétségbeesett tekintetét. Hússzor is majdhogy rá nem kiáltott: de csupa ismeretlen fiú volt, aki beszaladt a pékhez, s visszajött kenyérrel a kabátja alatt.

Két óra telt el. Nem esett már; közeledett az éjszaka. Daniel nem mert továbbmenni: úgy rémlett neki, hogy Jacques tüstént felbukkan, mihelyt ő itthagya ezt a helyet. Végre visszaindult a pályaudvar felé. Szállodájuk kapuja fölött égett a fehér gömblámpa. Ez a városrész rosszul volt világítva; vajon ráismernek-e egymásra, ha ebben

a sötétségben összetalálkoznak? Egy hang felkiáltott: „Mama!” – s egy magakorú fiút látott, amint átment az utcán, s odalépett egy hölgyhöz, aki megcsókolta; elhaladtak mellette, a hölgy kinyitotta esernyőjét, hogy a házak ereszeről rácsorgó víz ellen védekezzen; a fia karon fogta, beszélgettek és eltűntek az éjszakában. Egy mozdony fűttengett. Danielnek nem volt ereje, hogy bánatának ellenálljon.

Ó, mily helytelenül tette, hogy eljött Jacques-kal! Tudta ezt jól; tudatában volt kezdettől fogva, a Luxembourg-ban történt reggeli találkozás óta, ahol ezt az örült kalandot elhatározták. Nem, egy pillanatra sem tudott szabadulni attól a bizonyosságtól, hogy ha szökés helyett gyorsan mindent megmagyaráz az anyjának, az nem-hogy szemrehányást tenne neki, hanem megvédi mindenki ellen, s nem történik semmi baj. Miért engedett? Mint valami rejtéllyel állt szemközt önmagával.

Látta magát, amint vasárnap délelőtt az előszobában áll. Jenny meghallotta, hogy belépett, s odafutott. A levéltartó tálcán sárga boríték a gimnázium bélyegzőjével: bizonyosan a kicsapatása; elrejtette az asztalterítő alá. Jenny némán szegezte rá átható tekintetét; megsejtette, hogy itt dráma folyik le, utánament a szobájába, látta, amint magához veszi tárcáját, amiben megtakarított pénzét tartotta; mellére vetette magát, szorosán átölelte két karjával, csókolta, majdhogyan meg nem fojtotta: „Mi baj? Mit akarsz tenni?” Akkor megvallotta neki, hogy elmegy, hogy hamis váddal illeték: holmi iskolai história, a tanárok mind összeesküdtek ellene, s el kell tűnnie néhány napra. Jenny felkiáltott: „Egyedül?” „Nem, egy osztálytársammal.” „Ki az?” „Thibault.” „Vigyél magaddal!” Magához vonta, ölébe ültette, mint régen, s halkán azt felelte neki: „És a mama?” Jenny sírt. Ő így folytatta: „Ne féj és ne higgy el semmit abból, amit mondani fognak. Néhány nap múlva írok, visszajövök. De esküdj meg, esküdj meg, hogy nem mondod meg senkinek, se a mamának, se másnak, soha, soha, hogy hazajöttem, hogy láttál, hogy tudsz a távozásomról...” Jenny hirtelen rábólintott. Ő aztán meg akarta csókolni, de Jenny a szobájába futott, rekedt zokogással, olyan kétségbeesett kiáltással, hogy még most is tépte a fülét. Gyorsabban kezdett lépkedni.

Amint így ment, azt se nézve, merre, hamarosan jókora távolságban találta magát Marseille-től, kinn a kültelkeken. A kövezet ragadós volt, az utcai lámpák megritkultak. A homályban mindenfelé sötét lyukak nyíltak, udvarok bejáratai, bűzhödő folyosók. Benn

a lakásokban gyerekhad csipogott. Egy kurtakocsmában gramofon visítózott. Sarkon fordult, és sokáig ment az ellenkező irányba. Végre meglátott egy jelzőlámpát: közel volt a pályaudvar. Majd összeesett a fáradtságtól. A világító óralap egy órát mutatott. Az éjszaka hosszú lesz még: mitévő legyen? Egy zugot keresett, ahol lélegzethozhat juthasson. Egy elhagyott zsákutca bejáratánál gázlámpa zümmögött; átment a megvilágított területen, és meghúzódott a homályban; balra tőle egy gyárépület nagy fala emelkedett; háttal nekitámaszkodott, és behunyta a szemét.

Női hang riasztotta fel.

– Hol laksz? Csak nem akarsz itt aludni?

A nő kivezette a világosságra. Daniel nem tudott mit mondani.

– Fogadok, hogy összevesztél a papával. Nem mersz hazamenni, mi?

A hang szelíd volt. Daniel kapott ezen a hazugságon. Megemelte kalapját, s udvariasan válaszolta:

– Úgy van, nagysád.

A nő elnevette magát.

– Úgy van, nagysád! Nohát, azért mégiscsak haza kell menni. Előbb láttam én ilyet, mint te. Egyszer úgyis az lesz a vége, hát minek várni? Minél tovább vársz, annál rosszabb. – S mert a fiú hallgatott, csöndesebb hangon, érdeklődve, bizalmasan, büntárs módjára kérdezte: – Félsz, hogy megvernek?

Daniel nem felelt semmit.

– Nohát, ez csuda – mondta a nő. – Olyan csökönyös, hogy inkább idekint tölti az éjszakát! No, gyere hozzám, nálam nincs senki, teszek neked egy matracot a földre. Mégse hagyhatok egy kölyköt itt az utcán!

A nő nem látszott tolvajnak; Daniel végtelen megkönnyebbülést érzett, hogy nincs már egyedül. Azt akarta mondani: „Köszönöm, nagysád.” De hallgatott, és utánament.

A nő nemsókára becsöngetett egy alacsony kapun. Nem nyitották ki mindjárt. A folyosón mosás szaga érzett. Daniel botorkált a falépcsőn.

– Én megszoktam már – mondta a nő –, add a kezedet.

A nő keze kesztyűs volt és langymeleg. Daniel engedte, hogy vezesse. Langymeleg volt a lépcsőház is. Boldog volt, hogy nincs már odakünt. Fölmentek két vagy három emeletet, aztán a nő elővette

a kulcsát, kinyitott egy ajtót, és lámpát gyújtott. Daniel rendetlen szobát és kibontott ágyat pillantott meg. Állva maradt, szeme hunyorgott a világosságtól, el volt csigázva, jóformán aludt már. A nő le sem tette kalapját, kihúzott az ágyból egy matracot, s átvonszolta a másik szobába. Visszafordult, s elnevette magát:

– Hisz ez összeesik az álmoságtól... No, húzd le legalább a cipődet!

Daniel ernyedett kézzel engedelmeskedett. Rögeszme módjára kísértette az a terv, hogy holnap reggel pontban öt óraker vissza megy a pályaudvari étkezőbe, abban a reményben, hogy Jacquesnak ugyanez a gondolata támad. Azt dadogta:

– Korán kell fölébreszteni...

– Jó, jó – mondta nevetve a nő.

Érezte, hogy segít neki kioldozni a nyakkendőjét, levetkőzni. Leesett a matracra, és elvesztette öntudatát.

Nappal volt már, amikor kinyitotta szemét. Azt hitte, Párizsban van, a szobájában, de föltűnt neki a függönyökön átszűrődő világosság színe; egy fiatal hang énekelt: ekkor eszébe jutott minden.

A szomszéd szoba ajtaja nyitva volt: egy kislány a mosdóra hajolva nagy pacskolással mosta az arcát. Visszafordult, meglátta a könyökére támaszkodó Danielt, s elnevette magát.

– No, fölébredtél? Szerencse!

Ez volna a tegnapi hölgy? Ingben és kurta alsószyoknyában, csupasz karral és lábikrával gyermeknek látszott. Kalapjától nem vette észre Daniel, hogy haja barna, rövidre van vágva, s fiús, hátrakefélrt fürtöket visel.

Hirtelen eszébe jutott Jacques, s ez a gondolat lesújtotta:

– Uramisten – mondta –, hiszen én hajnalban az étkezőbe akartam menni...

De még elszibbasztotta a takarók melege, amikkel a nő álmában körülcsavarta; meg aztán nem is mert fölkelni, amíg az ajtót be nem csukták. Most belépett hozzá a nő egy párolgó csészével és egy darab vajjas kenyérrel.

– Nesze! Kapd be, aztán tűnj el: nem akarom, hogy meggyűljön a bajom az apáddal!

Danielt zavarta, hogy így látják, ingben, csupasz nyakkal; zavarta, hogy a nő is így lép oda hozzá, annak is csupasz a nyaka, a válla...